

Utjecaj razvoda roditelja na ponašanje i razvoj djeteta predškolske dobi

Svržnjak, Marina

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:057174>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(Čakovec)

Marina Svržnjak

**UTJECAJ RAZVODA RODITELJA NA PONAŠANJE I RAZVOJ DJETETA
PREDŠKOLSKE DOBI**

Diplomski rad

Mentorica rada: dr. sc. Andreja Brajša Žganec

Čakovec, srpanj, 2022.

SAŽETAK

Brak je zakonski i društveno uređena zajednica, obično između jednog muškarca i jedne žene, koja je regulirana zakonima, pravilima, običajima, vjerovanjima i stavovima koji propisuju prava i obveze partnera te njihov zajednički status prema djeci, ako ih bračni partneri imaju. U današnje vrijeme, iz različitih razloga sve više brakova završava razvodom. Razvod je postupak kojim prestaje zakonom uređena zajednica muškarca i žene zbog odluke roditelja da više ne žele živjeti zajedno. Razvod braka ostavlja teške posljedice ne samo na supružnike nego i na djecu pa i na širu obitelj i zajednicu. Istraživanja su pokazala da je razvod najpotresniji događaj u djetetovom životu, odmah nakon smrti roditelja. Djeca različito doživljavaju rastavu i pokazuju različite reakcije na nju. Djetetova reakcija na razvod ovisi o njegovoj dobi, kognitivnim kapacitetima za razumijevanje događaja, individualnim osobinama, prethodnim iskustvima u situacijama odvajanja, prethodnim iskustvima suočavanja i nošenja s uobičajenim stresovima koji su dio svakodnevnog života, o uvjetima u kojima dijete živi te o tome je li mu pružena podrška ili nije. Kod djeteta se nakon razvoda roditelja pojavljuju sljedeći osjećaji: osjećaj tuge, uznemirenosti, zabrinutosti, zbunjenosti, straha, ljutnje, krivnje, bespomoćnosti i usamljenosti. Primjećuju se i promjene u ponašanju djeteta: plačljivost, problemi pri odvajanju, ispadi bijesa, prkos, povlačenje od vršnjaka, regresije u ponašanju. Odgojitelji predškolske djece imaju važnu ulogu u pružanju podrške i pomoći djeci i roditeljima nakon razvoda.

Provedeno je ispitivanje čiji je glavni cilj ispitati utjecaj razvoda roditelja na ponašanje i razvoj djece predškolske dobi. Ispitivanjem je utvrđeno da odgojitelji imaju različite stavove o tome kako razvod utječe na dijete. Većinom dolazi do promjene ponašanja kod djeteta, iako ima i slučajeva u kojem razvod nije doveo do promjena. Odgojitelji smatraju da karakteristike djeteta utječu na to kako će dijete reagirati na razvod. Također, način na koji će razvod utjecati na dijete ovisi i o karakteristikama roditelja, načinu na koji su se razveli te njihovom odnosu nakon razvoda.

Ključne riječi: razvod braka, dijete, reakcije djeteta, odgojitelji, roditelji

ABSTRACT

Marriage is a legally and socially sanctioned union, usually between a man and a woman, which is regulated by laws, rules, customs, beliefs, and attitudes that prescribe the rights and duties of partners and accord status to their offspring (if any). Today, for a number of reasons, there is a rise in marriages that end in divorce. Divorce is a process by which a legally sanctioned union of a man and a woman is terminated once the parents decide they no longer wish to live together. The effects of divorce not only on spouses but also on children, as well as the extended family and the community are severe. Research has shown that divorce is the most traumatic experience of a child's life, right after the death of a parent. Children experience divorce in a variety of ways and react differently to it. A child's reaction to divorce depends on their age, cognitive capacities for understanding events, unique characteristics, past experiences of situations involving separation, past experiences of facing and coping with the common types of stress which are a part of everyday life, conditions in which the child lives, and the level of received support. After their parents' divorce, a child experiences the following feelings: sadness, anxiety, worry, confusion, anger, guilt, helplessness, and loneliness. Changes in the child's behaviour are observed, as well: weepiness, separation anxiety, tantrums, defiance, social withdrawal, and regression. Preschool teachers have an important role in helping and supporting children and their parents after divorce.

A study was conducted to evaluate the impact of parental divorce on the behaviour and development of preschool children. The study found that educators have different views on how divorce affects a child. Mostly there is a change in the child's behavior, although there are cases in which the divorce did not lead to changes. Educators believe that the characteristics of the child affect how the child will react to the divorce. Also, the way divorce will affect a child depends on the characteristics of the parents, the way they divorced and their relationship after the divorce.

Keywords: divorce, child, child's reactions, educators, parents

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	2
ABSTRACT	3
1. UVOD	5
2. TEORIJSKI PRISTUP RADU	6
2.1. OBITELJ	6
2.2. BRAK.....	8
2.3. RAZVOD BRAKA	9
2.3.1. Etape razvoda	10
2.3.2. Najčešći razlozi razvoda.....	10
2.3.3. Obiteljsko-pravni aspekti razvoda braka.....	11
2.4. DIJETE U PROCESU RAZVODA.....	13
2.4.1. Tipične reakcije djece na razvod	14
2.4.2. Prilagodba djece na razvod roditelja	15
2.4.2.1 Inicijalne reakcije	15
2.4.2.2. Kratkotrajne reakcije	16
2.4.2.3. Dugotrajne reakcije	17
2.4.3. Utjecaja razvoda na dijete	17
2.4.3.1. Razlike u reakcijama djeteta na razvod s obzirom na dob.....	18
2.5. ULOGA VRTIĆA KAO ODGOJNO-OBRAZOVNE USTANOVE U PROCESU RAZVODA RODITELJA	19
2.5.1.Odgojitelj u radu s djecom razvedenih roditelja.....	19
2.5.2. Odgojitelj u radu s razvedenim roditeljima.....	21
3. ISPITIVANJE UTJECAJA RAZVODA RODITELJA NA PONAŠANJE I RAZVOJ DJETETA 23	
3.1 Cilj i problemi ispitivanja.....	23
3.2. Metoda ispitivanja	23
3.3. Rezultati ispitivanja.....	24
4. RASPRAVA O TEMI	46
5. ZAKLJUČAK	51
6. LITERATURA	52
7. Izjava o izvornosti diplomskog rada.....	54

1. UVOD

Brak je životna zajednica dvoje ljudi koji su se odlučili na zajednički život u kojem će se međusobno poštivati, pomagati jedno drugom, zajednički svladavati svakodnevne probleme, a neki se odlučuju obogatiti svoju zajednicu djecom koju će zajedno odgajati i pružati im mnogo ljubavi. Ulaskom u bračnu zajednicu, dvoje ljudi vjeruje da će njihov brak trajati zauvijek, no ponekad se ta vjerovanja ne ostvare. U današnje vrijeme ljudi ulaze u brakove prebrzo da bi dovoljno dobro upoznali svojeg budućeg bračnog partnera. Iz tog razloga su u bračnoj zajednici često prisutna svađa, neslaganja i sukobi koji u konačnici dovode do negativnog ishoda, odnosno rastave braka. Najveći problem nastaje kada su u životnoj zajednici koja se rastavlja prisutna i djeca na koje rastava ima veliki utjecaj. Rastava roditelja ima različite utjecaje na ponašanje i razvoj djeteta te ovisi o načinu na koji se rastava odvija i koliko su roditelji odgovorni te spremni na dogovor kako bi osigurali dobrobit svoje djece.

Proteklih godina provedeno je nekoliko ispitivanja utjecaja razvoda braka na dijete. Maretić A. (2018) je provela ispitivanje o stavovima roditelja i odgojitelja vezano uz utjecaj razvoda braka na djecu predškolske dobi. Ispitivanjem je pokazano kako razvod utječe jednako na djecu neovisno o njihovom spolu, a roditelji smatraju da razvod različito utječe na djecu ovisno o njihovoj dobi (Maretić, 2018).

U ovom diplomskom radu bit će prikazana problematika rastave roditelja i utjecaja te rastave na djecu. Rezultati ispitivanja pokazat će koliko su utjecaji rastave na ponašanje i razvoj djeteta različiti te stavove odgojitelja i roditelja predškolske djece o utjecaju rastave na dijete.

2. TEORIJSKI PRISTUP RADU

2.1. OBITELJ

Pojam obitelji obuhvaća zajednicu čiju strukturu čine majka i otac te jedno ili više djece. Ovaj tip obitelji još uvijek je brojčano najzastupljeniji, ali nije jedini oblik obiteljske organizacije. Obiteljski život odvija se u različitim oblicima koji ponekad poprilično odudaraju od tradicionalnog oblika. Neki tipovi obitelji koji se mogu susresti u suvremenom društvu su obitelj čiju strukturu čine jedan roditelj i djeca, obitelj u kojoj veza između partnera nije brakom ozakonjena, obitelj u kojoj je samo jedan biološki roditelj, a drugi je poočim ili pomajka (Maleš, 1995). Gospodarski, socijalni i moralni kontekst suvremenog društva doveo je do značajnih promjena unutar obitelji. Promijenile su se uloge muškarca, žene i djece što je rezultiralo pojavom nepreglednih promjena u partnerskim i obiteljskim oblicima života (Maleš, 2012). Hrvatsko društvo je još uvijek tradicionalno, no klasična obitelj je do danas oslabjela. Modernizacija društva dovela je do napuštanja tradicije i sve veće emancipacije žena. Žene ne žele trpjeti loš brak, sve su samostalnije pa se lakše odluče na razvod. U Hrvatskoj se svake godine razvede oko 4000 brakova s djecom, a 90% te djece nakon rastave živi s majkom. Samohrane majke su posljednjih godina sve više prihvaćene od strane društva, no društvo još uvijek smatra da se one u potpunosti moraju posvetiti djeci te da ne smiju ulaziti u nove brakove. Unatoč tome, većina žena ulazi u nove brakove pa djeca uz biološkog oca koji ne živi s njima, dobivaju cijelu novu obitelj- poočima, njegovu djecu iz prethodnih brakova, polubraču i polusestre rođene u novom braku, a ako se i otac ponovno oženi broj novih članova u obitelji se povećava (Bujišić, 2005).

U postmodernoj obitelji uočljiva je tendencija prema dominaciji osobnih interesa, dok je opće dobro u drugom planu što nije slučaj kod tradicionalnih nuklearnih obitelji. Muškarci i žene teže profesionalnom napredovanju i materijalnom blagostanju, a tradicionalne obiteljske vrijednosti koje njeguju nuklearne obitelji se zanemaruju. Jačanje interesa za opće dobro dovelo je članove obitelji do stalne borbe između zadovoljavanja vlastitih individualnih potreba i želja i onih obiteljskih, borbe između zahtjeva posla i obitelji, borbe između privlačnosti uspona u vlastitoj karijeri i ljepote podizanja djece te između obiteljskih obaveza i odricanja od mnogih drugih zadovoljstava. Stoga činjenica da mladima brak i obitelj više nisu privlačni, uopće ne začuđuje. Promjene koje se događaju u obitelji zahtijevaju veću i raznovrsniju potporu društva. Roditelji su odgovorni za odgoj djeteta, ali je i država odgovorna pružati podršku roditeljima u obavljanju roditeljske uloge, odnosno stvoriti uvjete za kvalitetno roditeljstvo (Maleš, 2012). Danas je u svijetu najveći broj djece koji žive samo s jednim roditeljem, najčešće s majkom, a

očekuje se i povećanje tog broja u budućnosti zbog velikog broja rastava braka (Maleš, 1995). Rekonstruirane obitelji, u kojima dijete živi s jednim biološkim roditeljem te očuhom ili maćehom danas su najbrojnija skupina nakon klasične obitelji s dva biološka roditelja i djecom. Unatoč tome, o problemima takvih obitelji u javnosti se još uvijek govori vrlo malo, a nerijetko ih prati podsmijeh i nerazumijevanje. Pitanja koja se postavljaju su: „Gdje su u toj situaciji djeca?“ i „Što se s njima događa nakon razvoda?“ (Bujišić, 2005).

2.2.BRAK

„Brak je zakonski i društveno uređena zajednica, obično između jednog muškarca i jedne žene, koja je regulirana zakonima, pravilima, običajima, vjerovanjima i stavovima koji propisuju prava i obveze partnera te njihov zajednički status prema djeci, ako ih bračni partneri imaju (Štifter, Mihalj, Rajhvajn Bulat i Vuković, 2016. str.276)“.

Drugim riječima, brak je dogovor između muškarca i žene da zbog ljubavi koju osjećaju jedno prema drugome žele zajedno provesti život. Pri tome si međusobno obećaju da će dijeliti dobro i zlo, pomagati jedno drugom, svladavati svakodnevne probleme i teškoće na koje će naići u zajedničkom životu, te na svijet donijeti djecu koju će zajedno odgajati i pružati im mnogo ljubavi. Postoje dva načina sklapanja braka, a to su građanski i crkveno. Građanski brak se sklapa pred matičarom u gradskoj vijećnici i on se u slučaju problema i neslaganja može prekinuti. Za razliku od građanskog, brak sklopljen u crkvi je sklopljen pred svećenikom i ne može se prekinuti. Ukoliko je brak sklopljen i građanski i crkveno, građanski brak se zakonski može prekinuti, ali je crkveni brak nerazrješiv (Mudrinić, 2007).

Posljednjih desetljeća je u zemljama zapadne Europe vidljiv porast stope razvoda, a taj je trend vidljiv i u Hrvatskoj. Mnoge istraživače zanima na koji način razvod braka utječe na razvedene roditelje, njihovu djecu, širu obitelj i okolinu. Djeca predstavljaju najranjiviju skupinu pogođenu razvodom braka pa se posebna pažnja posvećuje njihovom mentalnom zdravlju i dobrobiti (Matošević, 2020).

2.3.RAZVOD BRAKA

Razvod je postupak kojim prestaje zakonom uređena zajednica muškarca i žene zbog odluke roditelja da više ne žele živjeti zajedno iz različitih razloga (Buljan Flander, Zarevski, 2010). Prije nego što donesu konačnu odluku o rastavi, većina roditelja nastoji pronaći rješenje za zajedničke probleme i pokušavaju pronaći način na koji će moći nastaviti zajednički život. No, unatoč uloženom naporu i trudu ne uspijevaju doći do rješenja zbog nemogućnosti dogovora i različitih stavova i mišljenja (Buljan Flander, Zarevski, 2010). Stopa razvoda braka je u porastu, a najčešći su razvodi u najranijoj fazi braka. Podaci Državnog zavoda za statistiku prikazuje kako je u Hrvatskoj u 2019. godini došlo do nešto manje od 6000 razvoda, što bi značilo oko 300 razvoda na 1000 sklopljenih (Granić, 2022). Dobar razvod pokazan je kao bolje rješenje od lošeg braka, no problem je što za vrijeme samog čina razvoda, te nakon njega, najviše pate upravo djeca. Dječja glava doživljava razvod kao strašnu stvar koja dovodi do mijesanja osjećaja nevjerice, nemoći i straha u djeci, jer iako je razvod djeci pomalo nejasan i nerazumljiv i predstavlja im veliku nepoznanicu, ono što sa sigurnošću znaju jest da mama i tata više neće živjeti zajedno i više ništa neće biti kao prije. Djeca različito doživljavaju rastavu i pokazuju različite reakcije na nju. S jedne strane postoje djeca koja iskreno pate radi razvoda roditelja, a s druge strane su djeca koja se brzo naviknu na novonastalu situaciju, pa je lukavo iskorištavaju i okreću u svoju korist te im rastava ne predstavlja neki veći problem (Mudrinić, 2007). Neki roditelji pokušavaju sakriti od djece međusobno neslaganje te tugu i ljutnju zbog narušenih obiteljskih odnosa, no djeca najčešće shvaćaju i osjećaju da se u obitelji nešto mijenja i događa (Buljan Flander, Zarevski, 2010). Razvod braka može biti sporazuman ili na tužbu jednog od roditelja. Sporazuman razvod je kada se oba roditelja slože s time da prekinu bračnu zajednicu, dok se u drugom slučaju jedan roditelj ne slaže s razvodom. Bez obzira na vrstu razvoda, svaki se vrši pred sudom koji mora voditi brigu o zajedničkoj imovini roditelja, odlučiti kojemu će od roditelja povjeriti dijete na brigu, koliko će česti biti posjeti djeteta drugom roditelju te koliko će novca drugi roditelj davati za uzdržavanje svog djeteta. Kada roditelji donesu odluku o razvodu braka, potrebno je pronaći najbolji način kako obavijestiti dijete o svojoj odluci jer o tome ovisi reakcija djeteta na tu vijest. Razvod braka nije jednostavna stvar i predstavlja vrlo traumatično razdoblje za dijete, stoga je važno da roditelji objasne djetetu da će unatoč razvodu oni i dalje biti njegovi roditelji koji će ga voljeti i biti uz njega (Mudrinić, 2007).

2.3.1. Etape razvoda

Postoji više klasifikacija etapa razvoda nastalih na temelju terapijskog iskustva ili kao rezultat istraživanja. Klasifikacija Simona Ducka iz 1992. godine se sastoji od pet etapa od vremena kada su partneri u braku bili sretni do trenutka kada zaključe da zajednički život više nema smisla (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Prvom etapom se smatra emocionalni raskid u kojem dolazi do emocionalnog hlađenja, obično jednog partnera te se partneri udaljavaju i njihovi kontakti postaju sve rjeđi. Nakon toga dolazi druga etapa koju Duck naziva intrapsihička. U toj etapi partner koji je inicirao emocionalno udaljšavanje uočava slabosti drugog partnera koje prije nije primjećivao, primjerice opaža da je partner neuredan, da nepristojno jede, da je bezosjećajan, svadljiv, agresivan i nepouzdan, da previše traži ili pak izbjegava seksualne odnose. Dijadna ili bračna etapa naziv je treće etape razvoda u kojoj kritizirani bračni partner shvaća da je onaj drugi nezadovoljan i traži objašnjenje. Ta etapa praćena je raspravama koje mogu biti racionalne i često vrlo emotivne. Rasprave ponekad završavaju pronalaskom zadovoljavajućeg rješavanja te se u tom slučaju brak nastavlja. No, s druge strane kada se raspravom međusobni odnosi pogoršaju nastupa četvrta etapa razvoda. Četvrta etapa naziva se društvena etapa, a nju karakterizira nezadovoljan partner koji obavješćava rodbinu i prijatelje o teškoćama u braku i mogućnosti razvoda. Posljednja, peta etapa naziva se bračni sprovod. U toj etapi odnosi između partnera postaju izrazito loši te se donosi konačna odluka o razvodu (Čudina- Obradović i Obradović, 2006). Opisana klasifikacija nije u potpunosti potvrđena pa se smatra samo pretpostavkom o tome kako bi proces dolaska do razvoda mogao izgledati (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

2.3.2. Najčešći razlozi razvoda

Stopa razvoda braka se bitno povećala u proteklih nekoliko godina, pa je tako u Hrvatskoj u 2013. godini, prema statističkom izvješću Državnog zavoda za statistiku broj razvedenih brakova na 1000 sklopljenih u 2013. godini iznosio 312, a deset godina ranije taj broj je iznosio 220. Takav porast broja razvoda dovodi do pitanja koji su najčešći razlozi za razvod braka (Štifter i sur., 2016). Provedeno je nekoliko istraživanja u kojem su glavni sudionici bili supružnici koji se razvode. Utvrđeno je da velik broj supružnika navodi inkompatibilnost kao razlog razvoda, pri čemu inkompatibilnost definiraju kao nemogućnost slaganja i nerješive razlike u interesima i životnim ciljevima. Komunikacijski problemi navode se kao čest razlog, dok je preljub smatran jednim od tri glavna razloga. Među glavne razloge ubrajaju se i nasilničko ponašanje partnera te konzumiranje alkohola i droge (Štifter i sur., 2016). Razlozi razvoda su se promijenili pa tako razlozi koji su prije bili najčešći danas više nisu toliko navođeni od strane supružnika. Bračni partneri posljednjih godina sve manje navode nevjeru,

nasilje ili ovisnost kao glavni razlog razvoda, a sve više inkompatibilnost, emocionalno udaljavanje, komunikacijske probleme i neslaganje u vezi brige za kućanstvo. Pojedini čimbenici doprinose razvodu braka, a neki od tih čimbenika su dob u kojem su supružnici sklopili brak, trajanje bračne zajednice, struktura obitelji, specifičnosti obitelji u kojima su supružnici odrastali, postojanje kohabitacije prije braka, religioznost te stupanj obrazovanja (Štifter i sur., 2016). Buljan Flander i Zarevski (2010) u svojoj knjizi navode neke od najčešćih razloga za razvod. Jedan od razloga je nestanak ljubavi i zajedništva s početka veze te se roditelji sve više udaljavaju. Roditelji imaju različita razmišljanja i poglede na život pa ne mogu pronaći zajedničko rješenje. Ponekad roditelji prerano ulaze u brak pa nakon nekog vremena shvate da se nisu dovoljno upoznali i da oni zapravo nisu jedno za drugo jer se ne slažu i ne vole te se potom odlučuju za rastavu. Jedan od razloga može biti i kad se jedan roditelj zaljubi u neku drugu osobu i poželi rastati se kako bi mogao započeti zajednički život s novom osobom. Nedostatak vremena također predstavlja veliki problem u bračnoj zajednici. Roditelji sve manje vremena provode zajedno jer su previše zaokupljeni svojim poslom, ne stižu razgovarati, a zajedničko vrijeme provode u svađi i neslaganju. Važno je da djeca imaju pravo pitati o promjenama koje se događaju u obitelji (Buljan Flander i sur., 2010).

Razvod uzrokuje pojavu različitih misli kod djece pa se neka djeca pitaju jesu li ona možda na neki način skrivila razvod svojih roditelja. Razmišljaju o tome bi li njihovi roditelji još uvijek bili zajedno da su oni bili manje zločesti i nemirni ili da su postigli bolji uspjeh u školi. Pri tome je važno biti svjestan činjenice da nijedno dijete na ovom svijetu nije krivo za razvod svojih roditelja već su za razvod uvijek i isključivo krivi roditelji (Mudrinić, 2007).

2.3.3. Obiteljsko-pravni aspekti razvoda braka

Bračni partneri koji imaju zajedničku maloljetnu djecu obavezni su prije pokretanja procesa razvoda braka na sudu sudjelovati u postupku posredovanja. To je postupak koji se provodi u centru za socijalnu skrb (CZSS) u svrhu zaštite prava i interesa maloljetne djece. Predstavlja pokušaj uspostavljanja sporazuma roditelja oko svega što je važno za daljnji život njihove zajedničke djece, oko toga kojem će roditelju dijete biti povjereno ukoliko do razvoda braka doista dođe, te oko kontakata djeteta s drugim roditeljem (Laklija, M., Pećnik, N., Sarić, R., 2005). U slučaju da se roditelji dogovore, a CZSS nakon provjere utvrdi da je nagodba u interesu djeteta, Obiteljski zakon dopušta da u postupku posredovanja roditelji sklope nagodbu o uzdržavanju djeteta. S druge strane, kada roditelji ne uspiju postignuti sporazum, odluke donosi sud. Tijekom cijelog procesa razvoda, posebna briga usmjerena je na zaštitu djece roditelja koji se rastaju. U rijetkim slučajevima na sud se pozivaju i djeca, ali samo starija.

CZSS ima pravo u slučaju nedostatka sporazuma među roditeljima tijekom procesa razvoda donijeti privremenu odluku o tome s kime će dijete živjeti, te o susretima i druženju s djetetom. Ta odluka vrijedi do konačne odluke suda, a odluka suda donosi se na temelju mišljenja CZSS. Kako bi mogao ponuditi pravilno mišljenje, CZSS provodi složeni postupak koji podrazumijeva psihološku obradu oba supružnika, procjenu njihovih socijalno-ekonomskih prilika, radi kućni izvid, kontaktira institucije u koje je dijete uključeno, te pristupa djetetu. Nakon što sud na temelju mišljenja CZSS donese konačnu odluku, slijedi prilagodba djeteta na rastavu koja je kod svakog djeteta drugačija jer svako dijete drugačije reagira na razvod roditelja (Laklija, M., Pećnik, N., Sarić, R., 2005).

2.4. DIJETE U PROCESU RAZVODA

Razvod braka ostavlja teške posljedice ne samo na supružnike nego i na djecu pa i na širu obitelj i zajednicu. Istraživanja su pokazala da je razvod najpotresniji događaj u djetetovom životu, odmah nakon smrti roditelja. Pri tome treba imati na umu da razvod nije događaj već proces koji traje godinama, a predstavlja slijed negativnih događaja (Bujišić, 2005). Prvi korak kojim započinje proces su roditeljske svađe, koje najčešće izbijaju noću dok djeca spavaju. Svađe su često oštre i praćene vikom i nasiljem što negativno utječe na dječji san pa se djeca bude preplašena. Na taj način djeca postaju svjedoci međusobnih vrijeđanja roditelja. Ponekad roditelj pokušava pretvoriti svoje dijete u uohodu, pokušavajući na taj način saznati kako se partner ponaša u njihovoj odsutnosti. Proces se nastavlja odvojenim životom, pri čemu otac najčešće bude onaj koji odlazi i prestaje se skrbiti o djetetu. S razvodom dolaze i dvije osnovne bitke roditelja: bitka za imovinu i za skrbništvo o djetetu. Dijete u toj situaciji bude dodatno viktimizirano: dovedeno je u situaciji u kojoj se od njega očekuje da odluči kojeg roditelja više voli i s kojim želi živjeti, a takva situacija kod djeteta budi osjećaj krivnje. Završetkom procesa razvoda, smanjuje se neizvjesnost a time i traumatizacija djeteta, ali dolazi vrijeme za prilagodbu svih članova raspadnute obitelji na nov životni uzorak (Bujišić, 2005). Promjene u životu djeteta su brojne. dijete više ne živi s oba roditelja, ponekad se mora iseliti iz svog doma, mogu se javiti financijski problemi te se mijenja djetetov dnevni ritam. Zajednička skrb o djetetu postala je uobičajena situacija. Roditelji zajednički donose odluke koje se odnose na dijete, kao što su školovanje, zdravstvena zaštita i slobodne aktivnosti. Zajednička briga podrazumijeva da dijete dio vremena provodi s jednim, a dio vremena s drugim roditeljem (Bujišić, 2005). Nakon razvoda roditelji nastavljaju živjeti i graditi nove odnose, pri čemu će djeca koja se još uvijek bore s vlastitim žaljenjem, bijesom i strahovima vezanim za razvod biti stavljena pred nove i složene procese prilagodbe. Novi brak jednog od roditelja djeca najbezbolnije prihvaćaju dvije do četiri godine nakon razvoda jer je toliko vremena potrebno da prebole razvod roditelja i prihvate činjenicu da se roditelji više neće pomiriti. Ukoliko od razvoda do novog braka prođe puno više vremena, postoji vjerojatnost da dijete neće prihvatiti novog partnera roditelja s kojim živi jer dijete nerado ponovno mijenja stečene životne navike. Mlađa djeca se lakše vežu za nove partnere svojih roditelja i lakše mu se prilagode. Međutim, u situaciji kada roditelj ima više novih veza kod djeteta se pojavljuju osjećaji zbnjenosti, tjeskobe i odbacivanja, a u nekim slučajevima pojavljuje se i osjećaj nepovjerenja prema ljudima. Novi partner ponekad dovodi do ljubomore bivšeg supružnika koji onda koristi dijete kako bi došao do željenih informacija. Tada je dijete postavljeno između bivših supružnika što dovodi do štetnih posljedica za dijete (Bujišić, 2005). Prije sklapanja novog braka, roditelj mora

objasniti djetetu da ono ima svoju majku, odnosno oca i da novi supružnik neće biti zamjena za roditelja. Ne smije se tražiti od djeteta da novog partnera zove tata, odnosno novu partnericu mama, a novi partner ne smije preuzeti roditeljsku ulogu već mora stvarati prijateljski odnos s djetetom u kojem će uvažavati i prilagođavati se načinu života djeteta i roditelja s kojim ono živi. Biološki roditelji su i dalje djetetovi glavni skrbnici, a poočim ili pomajka su njegovi prijatelji. Tijekom i nakon razvoda moguće su brojne prepreke i zamke pa je potrebno biti iznimno oprezan posebice u odnosu s djetetom. Na pitanje razvoda nema lakih odgovora, ali najvažnije je da se biološki roditelji međusobno odnose s poštovanjem, osobito u djetetovoj prisutnosti (Bujišić, 2005).

2.4.1. Tipične reakcije djece na razvod

Djetetova reakcija na razvod ovisi o njegovoj dobi, kognitivnim kapacitetima za razumijevanje događaja, individualnim osobinama, prethodnim iskustvima u situacijama odvajanja, prethodnim iskustvima suočavanja i nošenja s uobičajenim stresovima koji su dio svakodnevnog života, o uvjetima u kojima dijete živi, o tome je li mu pružena podrška ili nije. Razvod roditelja donosi u dječje glavice brojna pitanja i misli: Što će biti sa mnom?; Gdje ću ja živjeti?; Kada ću opet vidjeti tatu/mamu?; Hoće li se tata i mama pomiriti?; Hoće li me i dalje voljeti?... Osjećaji prisutni kod djece su: osjećaj tuge, uznemirenosti, zabrinutosti, zbunjenosti, straha, ljutnje, krivnje, bespomoćnosti i usamljenosti. Primjećuju se i promjene u ponašanju djeteta: plačljivost, problemi pri odvajanju, ispadi bijesa, prkos, povlačenje od vršnjaka, regresije u ponašanju (Milanović i sur., 2014). Djecu predškolske dobi karakterizira visok stupanje egocentričnosti i izraženog osjećaja za ispravno i pogrešno pa je njihova percepcija razvoda uglavnom ograničena i pogrešna. Zbog toga, kada se njima dogodi nešto loše, obično okrivljuju sebe i svoje ponašanje. Krivnja koju osjećaju može negativno utjecati na njihovo samopoštovanje. Kada djeca misle da su ona kriva za razvod, ponekad misle da situaciju mogu popraviti budu li jako dobra. Odlazak roditelja često tumače kao osobno odbacivanje ili strah da će i ona biti napuštena. U toj fazi djetinjstva prisutne su fantazije jer su djeca sklona poricati stvarnost i intenzivno žele da se roditelji pomire. Osim toga, česta je pojava regresije kada dijete ponovno počinje sisati prst, mokriti u krevet, srdi se te se veže za omiljenu dekiću ili igračku. Djeca mlađe školske dobi prihvaćaju razvod i svjesna su boli i tuge pa mole roditelje da se pomire. Skloni su okrivljavati jednog roditelja za razvod što je posebno vidljivo kod dječaka koji žale zbog gubitka oca i bijes usmjeravaju na majku (Bujišić, 2005). Razvod kod djece uzrokuje strah da roditelji koji se prestanu voljeti više neće voljeti ni njih jer ne razumiju da je supružnička ljubav drugačija od ljubavi koju roditelji osjećaju prema djeci. U početku dijete

poriče problem razvoda roditelja, kao da ne razumije što se dogodilo. Djeca nakon razvoda zahtijevaju dodatnu pažnju roditelja, koju ponekad ne mogu dobiti jer roditelj uz razvijanje neovisnosti i samopouzdanja ne pronalazi dovoljno vremena pa se dijete osjeća zapostavljeno. U situacijama kada je tijekom procesa razvoda prisutan sukob, djeca često oponašaju aktivnosti koje ih okružuju. Stoga su djeca koja su bila okružena obiteljskim nasiljem sklonija agresivnom ponašanju, odnosno fizičkoj agresiji (Bujišić, 2005).

2.4.2. Prilagodba djece na razvod roditelja

Brzina i način prilagodbe djece na novi način života razlikuje se od djeteta do djeteta te se očituje u njihovom ponašanju (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Djetetu je u procesu razvoda potrebno pružiti sigurnost, ljubav i osjećaj da je vrijedno ljubavi, osjećaj prihvaćenosti i poštovanja, informacije o tome što se događa s obitelji, strpljenje odraslih za izražavanje osjećaja, bliske ljude koji će odgovarati na njegova pitanja, saznanje da nije odgovorno za razvod roditelja, mogućnost razmjene iskustava, vrijeme u kojem će prihvatiti činjenicu da je život sada drukčiji, osjećaj da je sposobno te vrijeme za sebe i njegove interese (Jukić Lušić, 2007).

Reakcije djece se s obzirom na snagu i trajnost svrstavaju u tri skupine: inicijalne reakcije, kad djeca saznaju da im se roditelji razvode; kratkotrajne reakcije, koje su prisutne do dvije godine nakon razvoda te dugotrajne reakcije, koje mogu biti prisutne godinama i u konačnici se mogu pretvoriti u životni stil (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

2.4.2.1 Inicijalne reakcije

Pojam inicijalne reakcije se odnosi na prvu reakciju djece na vijest da im se roditelji razvode. Kod većine djece razvod izaziva šok i zaprepaštenje. Snaga prve reakcije ovisi o odnosima među roditeljima, o tome koliko je djeci poznata prava priroda odnosa među roditeljima te o načinu na koji roditelji priopćavaju vijest o razvodu (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Inicijalne reakcije se različito klasificiraju, a u stručnoj literaturi najčešće se koristi tipologija iz 1977. godine predloženu od strane Heizmana i Freilanda (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Autori Heizman i Freiland navode kako djeca od trenutka kad saznaju za razvod roditelja do trenutka kad se na neki način pomire s tim da neće više živjeti s oba roditelja, prolaze različite faze tipičnih emocionalnih reakcija. Prva faza je faza negiranja kada se djeca povlače u sebe, odbacuju realnost i razmišljaju o tome kako je bilo lijepo dok su svi bili zajedno. Nakon te faze dolazi faza bijesa u kojoj djeca shvaćaju da su njihove želje jedno, a realnost je potpuno drugačija. Tada se javlja bijes koji je najviše usmjeren na odrasle

koji predstavljaju njihov autoritet. Treća faza naziva se faza nagodbe. Tada djeca shvaćaju da bijes izaziva agresiju odraslih te nastoje postići nagodbu sa samim sobom. Odlučuju popraviti svoje ponašanje jer misle da će se onda roditelji pomiriti i da će sve biti kao i prije. Četvrta faza je faza depresije u kojoj djeca pretjerano optužuju sebe za razvod te shvaćaju da niti promjenom ponašanja ne mogu promijeniti odluku roditelja. Posljednja faza je prihvaćanje kada djeca shvaćaju da nema povratka i da će se morati pomiriti s promjenama koje slijede (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

2.4.2.2. Kratkotrajne reakcije

Kratkotrajne reakcije predstavljaju reakcije koje traju do dvije godine nakon razvoda roditelja, a poslije polako nestaju. U skupinu kratkotrajnih reakcija svrstavaju se različite emocionalne reakcije, promjena mišljenja o sebi, promjene u socijalnoj prilagodbi i uspjehu u različitim testovima i uspješnosti u školi. Provedena istraživanja i psihoterapijska praksa pokazuju da djeca snažno emocionalno reaguju na razvod roditelja povećanom agresijom i depresijom, što se manifestira na različite načine i u različitim prilikama. Kao posljedica takvih emocionalnih reakcija javlja se smanjena samokontrola i odgovornost. Vrsta emocionalne reakcije ovisi o rodu djeteta. Rezultati starijih istraživanja su pokazala kako dječaci češće iskazuju agresivno ponašanje kao odgovor na razvod roditelja, dok se kod djevojčica češće pojavljuje depresija. No, ta razlika nije utvrđena u obiteljima u kojima su odnosi među roditeljima konfliktni i puni nasilja pa je zaključeno da razvod roditelja nije uzrok agresivnim i depresivnim reakcijama djece, nego su to teško poremećeni odnosi među roditeljima (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Novija istraživanja pokazuju da je razvod pravi uzrok pojačanih emocionalnih reakcija te da su pojačana depresija i agresivnost karakteristični za djecu razvedenih roditelja bez obzira na rod, ali su reakcije dječaka intenzivnije nego reakcije djevojčica. Intenzitet reakcije na razvod ovisi i o dobi djeteta. Istraživanja pokazuju da na razvod emocionalno najintenzivnije reaguju predškolska djeca ili općenito mlađa djeca zbog velikog osjećaja bespomoćnosti (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Razvod mijenja djetetovu sliku o sebi, pa tako djeca nakon razvoda roditelja imaju niže samopoštovanje od djece koja žive s oba biološka roditelja. Čudina-Obradović i Obradović (2006) su opisali istraživanje Clarke-Stewart-a i njegovih suradnika provedeno 2000. godine koje je pokazalo nepovoljne posljedice razvoda na kognitivni razvoj djeteta (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

2.4.2.3. Dugotrajne reakcije

Pod pojam dugotrajne reakcije podrazumijevaju se oblici ponašanja koji postaju svojevrsan način življenja, svojstven pojedincima i u zreloj dobi. Takve se reakcije smatraju najvažnijima jer mijenjaju razvojni put i ponašanje cijelih naraštaja (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Dugoročne reakcije ne utječu samo na pojedince, već i na cjelokupno društvo u kojem žive. Tri najvažnije dugoročne posljedice su socijalno ekonomski položaj u društvu, partnerski odnosi i bračna kvaliteta odrasle djece, čiji su se roditelji razveli te psihološka dobrobit odrasloga djeteta. Djeca razvedenih roditelja često postižu niži stupanj obrazovanja što može dovesti do slabijeg socijalno ekonomskog statusa u društvu. Razlog tome je što djeca nakon razvoda roditelja često moraju preuzeti dio kućanskih poslova i vođenje obitelji pa nemaju dovoljno vremena za učenje što se negativno odražava na njihov školski uspjeh. S druge strane su djeca koja su zbog snažnih zaštitnih čimbenika uspjela nakon razvoda postići visoko obrazovanje i dobar socijalno-ekonomski položaj. Djeca razvedenih roditelja se kasnije teže odlučuju na sklapanje braka, a spremniji su razvrgnuti brak od pojedinaca koji su djetinjstvo proveli s oba roditelja. Osim toga, sukobi i razvod roditelja slabe psihološku dobrobit djeteta u odrasloj dobi ukoliko dijete ima loš odnos s jednim od roditelja. Dobar emocionalni odnos s oba roditelja važan je za psihičku dobrobit u odrasloj dobi (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Postoje zaštitni čimbenici koji mogu ublažiti negativne utjecaje razvoda na dijete. Neki od tih zaštitnih čimbenika su dobar odnos djeteta s barem jednim od roditelja, dobar suroditeljski odnos, niskokonfliktni razvodi, podržavajuća i sigurna okolina, autoritativno roditeljstvo, laki temperament i dobra emocionalna regulacija. Zaštitni čimbenici mogu omogućiti uredan razvoj djeteta, unatoč stresnom životnom događaju kao što je razvod roditelja (Matošević, 2020).

2.4.3. Utjecaja razvoda na dijete

Utjecaj razvoda na dijete ovisi o tome kako je riješena skrb o djetetu i jesu li bivši supružnici razriješili svoj odnos te jesu li sposobni razlikovati partnerski odnos od roditeljskog odnosa. Bez obzira na razvod oni su roditeljsku ulogu dobili za cijeli život i zato je važno da nakon razvoda smognu snage da nadvladaju bol, povrijeđenost ili poniženost. Moraju biti svjesni da probleme ne smiju rješavati preko djece niti se smiju preko njih međusobno obračunavati. (Bujišić, 2005). Teško je u potpunosti razumjeti što sve dijete prolazi u procesu razvoda roditelja, počevši od dugogodišnjih razmirica i nesporazuma, jer se razvod u pravilu ne događa naprasito i odjednom. Neovisno o uzrastu djeteta, proces razvod nije bezazlen za djecu te ih pogađa traumatično, duboko i dugotrajno. Djeca u sebi nose različite osjećaje čiji

intenzitet ovisi o dobi, spolu i ostalim oznakama svakog pojedinog djeteta. Dijete ne razumije gubitak jednog roditelja i boji se da će izgubiti i drugog roditelja. Proces razvoda dovodi do zbunjenosti djeteta. Psiholozi govore da je rast djeteta stabilniji kada mu jedan od roditelja umre nego kad se roditelji rastanu (Aračić, 2015). Djeca prolaze emocionalne i socijalne poteškoće zbog razvoda braka. Neka istraživanja su pokazala kako su moguća lošija školska postignuća i slabija emocionalna povezanost s jednim od roditelja (najčešće s ocem). Skloniji su depresivnosti i gledaju na svoj brak u budućnosti u negativnom svjetlu. Često se pojavljuje agresivno ponašanje kojeg je ponekad teško kontrolirati (Granić, 2022).

2.4.3.1. Razlike u reakcijama djeteta na razvod s obzirom na dob

Djeca dojenačke dobi primjećuju promjene u količini energije koju roditelji imaju te shvaćaju da jedan roditelj više ne živi u kući. Ona postaju uznemirena, moguće su promjene u ritmu spavanja i drugim dnevnim rutinama. Roditelji nastoje pomoći djetetu dojenačke dobi održavajući uobičajenu rutinu i raspored te pružanjem podrške dodirima i riječima ljubavi. Djeca u dobi od 2 do 5 godine također primjećuju da jednog roditelja nema u kući. Kod njih rastava dovodi do težeg odvajanja od roditelja, regresivnih ponašanja i noćnih mora, a roditelji im pomažu na način da im posvete više vremena. Djeca u dobi od 6 do 10 godina razumiju značenje razvoda braka i da roditelji više neće živjeti zajedno jer se više ne vole. Često sebe krive za razvod i pokazuju znakove ljutnje i žalosti zbog odsutnosti jednog roditelja. Ponekad mogu biti agresivni i ljuti na roditelja kojeg krive za razvod. Važna uloga roditelja u toj situaciji je prenijeti poruku djeci da ona nisu odgovorna za razvod i da će se i dalje nastaviti brinuti o njima. Djeca u dobi od 11 do 15 godina razumiju značenje razvoda, ali ga teško prihvaćaju. Adolescenti u dobi od 16 do 19 godina mogu osjećati napuštenost od roditelja i povući se od prijatelja, vršnjaka i omiljenih aktivnosti. Najčešće reagiraju impulzivno te se javlja bijes, agresivnost, konflikt lojalnosti i depresija (Centar za socijalnu skrb Zagreb).

2.5. ULOGA VRTIĆA KAO ODGOJNO-OBRAZOVNE USTANOVE U PROCESU RAZVODA RODITELJA

2.5.1. Odgojitelj u radu s djecom razvedenih roditelja

Nakon razvoda vrtić će biti najstabilnije mjesto u djetetovom životu pri čemu će odgojitelj imati iznimno značajnu ulogu u pozitivnoj prilagodbi djeteta na novonastale okolnosti. Odgojitelj prvenstveno treba poznavati tipične reakcije djeteta određene dobi na razvod. On mora biti na raspolaganju djetetu, a dijete mora znati da je odgojitelj svjestan situacije i otvoren za razgovor. Iznimno je važno da odgojitelj ne inzistira na razgovoru s djetetom već mora biti strpljiv i dati djetetu vremena. Isto tako, odgojitelj treba provoditi aktivnosti u kojem djeca uče o osjećajima i njihovom iskazivanju te mu kroz te aktivnosti pružiti slobodu izražavanja različitih osjećaja. Odgojitelj mora prihvatiti sve emocije koje dijete izražava bez prosuđivanja jer prosudba može kod djeteta stvoriti osjećaj krivnje, bijesa i srama (Bujišić, 2005). Djetetove misli i osjećaji jednako su važni kao i ono što se stvarno dogodilo te je opasno kada dijete nije u mogućnosti slobodno izraziti svoje osjećaje. U takvoj situaciji dijete može ostati zarobljeno u svojem strahu, tuzi, bijesu, povrijeđenosti te ti nagomilani i potisnuti osjećaji mogu dovesti do smetnji i emocionalnih poremećaja. Stoga je važno djetetu osigurati emocionalnu dostupnost, pažnju i strpljenje odraslih, kao i sigurno okruženje u kojemu će moći slobodno izražavati svoje osjećaje (Milanović i sur., 2014). Lutke mogu govoriti o osjećajima odbačenosti ili ljubomore kada se pojavi netko nov u životu djetetovih roditelja pa bi stoga trebale biti važno pomagalo u radu odgojitelja. Odgojitelj može kroz razgovor i aktivnosti objasniti djetetu da je promjena dio života i tu ideju ono treba prihvatiti. Igra djeteta je najbolji pokazatelj djetetovog doživljaja razvoda i novonastale situacije. Dijete je potrebno podsjećati da ono svojim ponašanjem nije dovelo do razvoda i da ne može pomiriti roditelje. Tijekom i nakon razvoda dijete ne bi smjelo mijenjati skupinu jer je to često jedina konstanta u njegovu životu, odnosno jedino okruženje koje se nije promijenilo (Bujišić, 2005). Ukoliko odgojitelj primijeti zadirkivanja među djecom o članovima obitelji mora odmah reagirati i zaustaviti ta zadirkivanja te objasniti djeci da postoje različite vrste obitelji, ali da su sve jednako vrijedne (Bujišić, 2005).

Proces prilagodbe na razvod je dugotrajan proces u kojem dijete treba:

- sigurnost, stabilnost dijela okoline, nepromijenjene rutine
- saznanje da i nadalje ima oba roditelja i osjećaj da je vrijedno ljubavi
- osjećaj prihvaćenosti i poštovanja
- informacije o tome što se događa s obitelji

- strpljenje odraslih za izražavanje osjećaja
- bliske ljude koji će odgovarati na njegova pitanja
- saznanje da nije odgovorno za razvod roditelja
- mogućnost razmjene iskustava
- vrijeme u kojemu će prihvatiti činjenicu da je život sada drugačiji
- osjećaj da je sposobno
- imati vrijeme za sebe i svoje interese (Milanović i sur., 2014).

Odgojiteljice ne mogu pružiti podršku djetetu ukoliko ne znaju koje su potrebe djeteta u procesu razvoda, koje su očekivane reakcije djeteta na razvod, informacije o tome što dijete zna o razvodu roditelja te kakva su djetetova prijašnja iskustva nošenja s uobičajenim svakodnevnim stresovima i frustracijama. Temeljne potrebe djeteta su potreba za sigurnošću i potreba za ljubavlju i pripadanjem i tek se njihovim zadovoljavanjem može djetetu pomoći da zadovolji druge potrebe. Odgojiteljice moraju biti upoznate s očekivanim reakcijama na razvod jer pomoću tih znanja mogu razumjeti promjene koje se pojavljuju u djetetu i pomoću profesionalnih kompetencija suočiti se sa stvarnim djetetovim reakcijama. Osobito je važno saznati koliko dijete zna o situaciji svojih roditelja i koliko su roditelji informirani o očekivanim djetetovim reakcijama na razvod (Milanović i sur., 2014).

U vrijeme razvoda djetetu su potrebni odgojiteljevi iskazi ljubavi, ohrabrenje i pohvala bez pretjerane popustljivosti i pretjeranog zaštićivanja. Dobro je razgovarati s djetetom i ohrabrivati ga na crtanje voljenih osoba. Dijete može razviti vrlo prisan odnos s odgojiteljem, pa je moguće da će mu ono prije nego roditeljima povjeriti svoje osjećaje i brige. Najbolje je kada dijete samostalno započne razgovor, no može ga inicirati odgojitelj tako što će djetetu dati do znanja da zna što se događa u njegovoj obitelji te da će mu rado pomoći bude li o tome željelo razgovarati. Važno je pažljivo i aktivno slušati dijete i čuti ono što dijete ima za reći. Ukoliko dijete još nije spremno otvoriti se, odgojitelj nikako ne smije inzistirati na tome. Dijete treba osjetiti da ima podršku odgojitelja koji će mu pomoći osloboditi se mogućeg osjećaja krivnje i odgovornosti za razvod svojih roditelja (Milanović i sur., 2014).

2.5.2. Odgojitelj u radu s razvedenim roditeljima

Roditelj treba odgojitelja obavijestiti o promjenama u obitelji, jer svaka takva promjena može imati utjecaj na djetetovo ponašanje. Roditeljima treba objasniti da će dijete dobiti potrebnu potporu i razumijevanje ako odgojno-obrazovno osoblje zna za promjene, kao i da će svaka takva informacija biti povjerljiva. Roditelji trebaju potporu tijekom razvoda jer su u tom razdoblju iznimno ranjivi. Zato im trebaju razumijevanje i prihvaćanje odgojitelja, umjesto kritika koje često dobivaju od okoline (Bujišić, 2005). Odgojitelj treba ostati neutralan, ne smije stati na stranu jednog od roditelja te se ne smije miješati. Prvenstveno je važno odgojiteljevo zalaganje za dijete, pa ukoliko primijeti da roditelj ima potrebu izraziti nagomilani bijes, treba ga upozoriti da se svakako suzdrži pred djetetom. Roditelju treba osvijestiti važnost pozitivnih osjećaja djeteta prema oba roditelja. Ukoliko je to potrebno, odgojitelj može razgovarati s roditeljem nasamo ili ga uputiti stručnjaku s kojim može raspraviti o svojim problemima. Kada odgojitelj primijeti neku drugačiju reakciju djeteta treba o tome obavijestiti roditelja. Vrtić može biti mjesto gdje jedan roditelj ujutro ostavi dijete i njegove stvari, a drugi ga poslije odvede. Takve situacije često su neugodne i za dijete i za roditelja pa se odgojitelj tu može pobrinuti i paziti da sve stvari budu odnesene i sve poruke prenesene. U slučaju zajedničke skrbi odgojitelj mora imati sve potrebne informacije oba roditelja (adresu, broj telefona i sl.). Najvažnije je da odgojitelj komunicira s oba roditelja i da oba roditelja budu obaviještena o programu, roditeljskim sastancima i svečanostima (Bujišić, 2005).

Vrtić može pružiti roditeljima podršku i pomoć u osvješćivanju važnosti:

- zatamljivanja neugodnih osjećaja prema bivšem mužu zbog zaštite djece
- iznalaženja snage za zajedničko razgovaranje i planiranje kako bi potrebe njihova djeteta došle na prvo mjesto
- razlučivanja partnerskog od roditeljskog odnosa
- poznavanja očekivanih i prepoznavanja i prihvaćanja vidljivih djetetovih reakcija na razvod
- poznavanja, prepoznavanja i zadovoljavanja djetetovih potreba tijekom razvoda
- poznavanja i življenja djetetovih prava na informacije, na pitanja i odgovore, na iskazivanje osjećaja, na zaštitu od roditeljskih svađa, međusobnih optužbi, na zaštitu od uloge prenositelja poruka među roditeljima
- zaštite djeteta od sukoba, nasilja i optuživanja
- kontinuiteta susreta s roditeljem s kojim ne živi i širom obitelji
- traženja podrške kad ne zna kako dalje (Milanović i sur., 2014).

Uloga odgojitelja u procesu razvoda je pružiti roditeljima i djetetu maksimalnu podršku kako bi dijete prevladalo tu situaciju na najbezbolniji način. Roditelje treba upoznati s djetetovim osjećajima, potrebama i pravima, približiti im dječji način razmišljanja, objasniti kako dijete doživljava tu situaciju te prenositi spoznaje o djetetovu razvoju. Bitno je osvijestiti roditelje koliko je važno da budu prisutni u djetetovom vrtićkom životu, osobito roditelj s kojim dijete ne živi. Ako je potrebno, treba podsjetiti roditelje kako međusobno kritiziranje pred djetetom loše utječe na dijete te je stoga važno civilizirano ponašanje jednog prema drugome (Milanović i sur., 2014). Ukoliko roditelji ne mogu ozbiljno i smireno razgovarati sa svojim djetetom o posljedicama razvoda, preporuča se da potraže pomoć psihologa ili nekog bliskog prijatelja u kojeg dijete ima povjerenja, kako bi se moglo otvoriti i reći što ga muči (Granić, 2022).

3. ISPITIVANJE UTJECAJA RAZVODA RODITELJA NA PONAŠANJE I RAZVOJ DJETETA

3.1 Cilj i problemi ispitivanja

Cilj ispitivanja je utvrditi kako razvod roditelja utječe na ponašanje i razvoj djeteta predškolske dobi.

Problemi ispitivanja:

1. Ispitati različite stavove odgojitelja predškolske djece o utjecaju razvoda
2. Ispitati stavove odgojitelja o različitim utjecajima razvoda na djecu ovisno o karakteristikama djeteta (dob, spol)
3. Ispitati stavove odgojitelja o različitim utjecajima razvoda na djecu ovisno o karakteristikama roditelja (život na selu/gradu, siromaštvo, nasilje, sklonost konzumiranju alkohola/droga, razina obrazovanja)

3.2. Metoda ispitivanja

Na temelju podataka prikupljenih iz literature provedeno je ispitivanje. Ispitivanje je provedeno online pomoću anketiranja. Ova vrsta istraživanja je odabrana iz razloga što se brzo i lako prikupljaju potrebni podatci bez nekih dodatnih financijskih troškova jer se anketa može besplatno objaviti na internetu. Ispitanici koji su sudjelovali u ispitivanju imali su dovoljno vremena da odgovore na sva pitanja te je njihovo sudjelovanje u potpunosti anonimno i dobrovoljno čime se poštuje njihova privatnost.

Online anketni upitnik je sastavljen na temelju prethodno definiranog cilja i problema istraživanja. U anketnom upitniku kombinirana su pitanja višestrukog odabira, pitanja potvrdnog okvira i mreža s višestrukim odabirom, a na kraju su ispitanici u okviru neobaveznog pitanja dugog odgovora mogli podijeliti svoje iskustvo u radu s djecom razvedenih roditelja.

Primjeri pitanja u anketnom upitniku su:

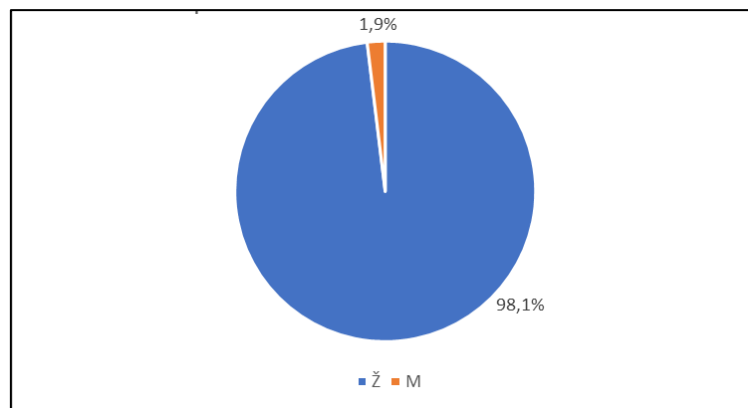
1. Spol
2. Dob
3. Što se od navedenog odnosi na vaš trenutni status?
4. Koji ste najviši stupanj obrazovanja postigli?
5. U kojoj županiji imate prijavljeno prebivalište?
6. Jeste li se ikada susreli s djetetom čiji su roditelji razvedeni?
7. Što mislite koja je najosjetljivija dob djeteta za razvod roditelja?

8. Smatrate li da razvod roditelja negativno utječe na dijete.
9. Smatrate li da razvod roditelja različito utječe na djecu ovisno o njihovom spolu?
10. Smatrate li da razvod roditelja različito utječe na djecu ovisno o tome žive li na selu ili gradu?
11. Što mislite na koji aspekt razvoja djece najviše utječe razvod roditelja?
12. Što mislite koji se osjećaji javljaju kod djece nakon razvoda roditelja?
13. Dijete nakon razvoda
14. Karakteristike roditelja
15. Odnos roditelja nakon razvoda
16. Molim Vas, opišite svoje iskustvo s djetetom razvedenih roditelja.

U ispitivanju su sudjelovali odgojitelji predškolske djece iz Republike Hrvatske, njih ukupno 108.

3.3. Rezultati ispitivanja

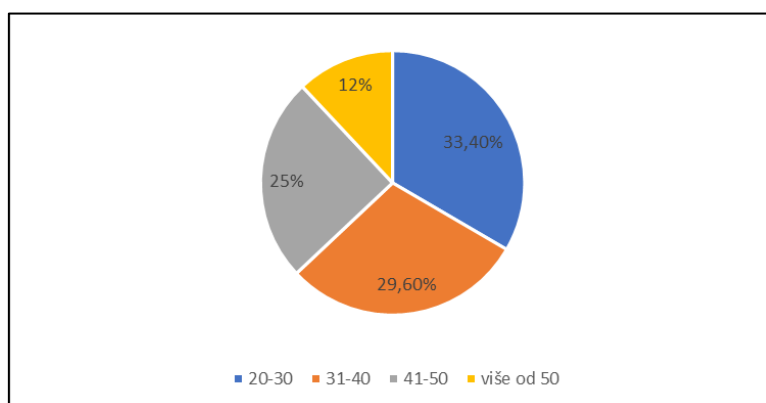
Grafikon 1. Spol ispitanika

Izvor: vlastita izrada autora

Grafikon 1. prikazuje koliki je postotak ispitanika, od njih ukupno 108, muškog odnosno ženskog spola. Pogledaju li se podaci, može se uočiti da je manji broj muških ispitanika, svega 2, odnosno 1,9 % dok je preostalih 106, odnosno 98,1% ispitanika ženskog spola.

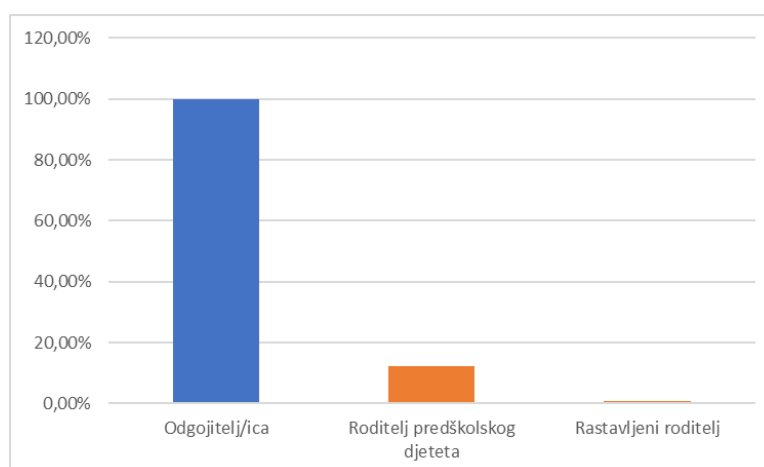
Grafikon 2. Dob ispitanika

Izvor: vlastita izrada autora

Grafikon 2. prikazuje dob ispitanika. Pogledaju li se podaci, može se vidjeti da je najviše ispitanika, njih 36 (33,40%), u dobi od 20 do 30 godina, a najmanje je onih starijih od 50 godina, ukupno njih 13 (12%). 33 ispitanika (29,60%) ima između 31 i 40 godina dok je onih u dobi od 41 do 50 ukupno 27 (25%).

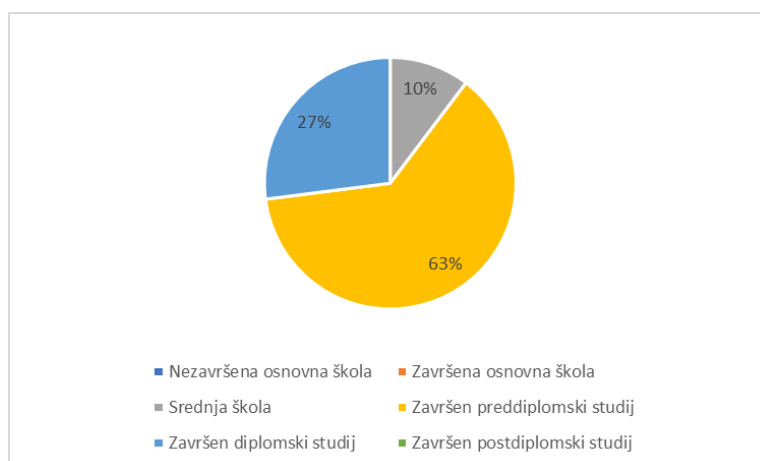
Grafikon 3. Pitanje „Što se od navedenog odnosi na vaš trenutni status?“

Izvor: vlastita izrada autora

Grafikon 3. prikazuje odgovore na pitanje „Što se od navedenog odnosi na vaš trenutni status?“. Ovo je pitanje s više mogućih odgovora kako bi se vidjelo koliko je od ukupno 108 ispitanika odgojitelja ujedno i roditelj predškolskog djeteta odnosno rastavljeni roditelj. Pogledaju li se podaci, može se uočiti da je od ukupno 107 odgojitelja, njih 13 (12,1%) roditelj predškolskog djeteta, a samo jedan (0,9%) je rastavljeni roditelj.

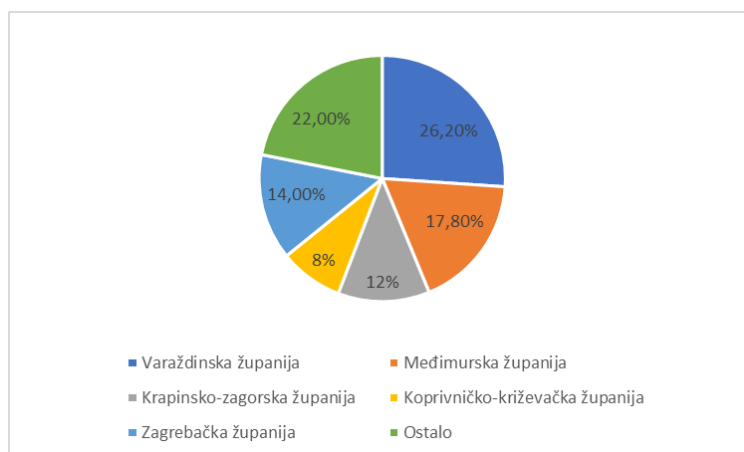
Grafikon 4. Stupanj obrazovanja ispitanika

Izvor: vlastita izrada autora

Grafikon 4. prikazuje stupanj obrazovanja ispitanika. Pogledaju li se podaci, može se uočiti da je 67 ispitanika (63%) završilo preddiplomski studij, 30 ispitanika (27%) je završilo diplomski studij, 11 ispitanika (10%) je završilo srednju školu, dok ispitanika s nezavršenom i završenom osnovnom školom te završenim postdiplomskim studijem nije bilo.

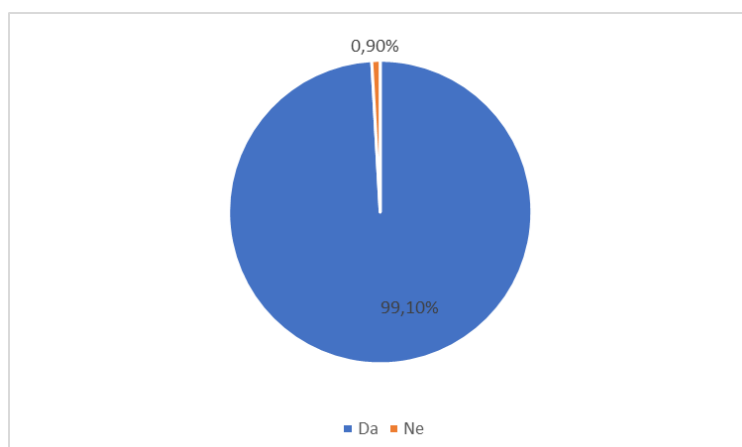
Grafikon 5. Županija prebivališta ispitanika

Izvor: vlastita izrada autora

Grafikon 5. prikazuje u kojoj županiji ispitanici imaju prijavljeno prebivalište. Pogledaju li se podaci može se uočiti kako je najviše ispitanika iz Varaždinske županije, njih 28 (26,20%), a najmanje iz Koprivničko-križevačke županije, njih 10 (8%). 19 ispitanika (17,80%) je odgovorilo da živi u Međimurskoj županiji, 13 ispitanika (12%) živi u Krapinsko-zagorskoj županiji, 15 ispitanika (14%) živi u Zagrebačkoj županiji, a preostalih 23 ispitanika (22%) dolazi iz ostalih županija koje nisu bile ponuđene u odgovorima.

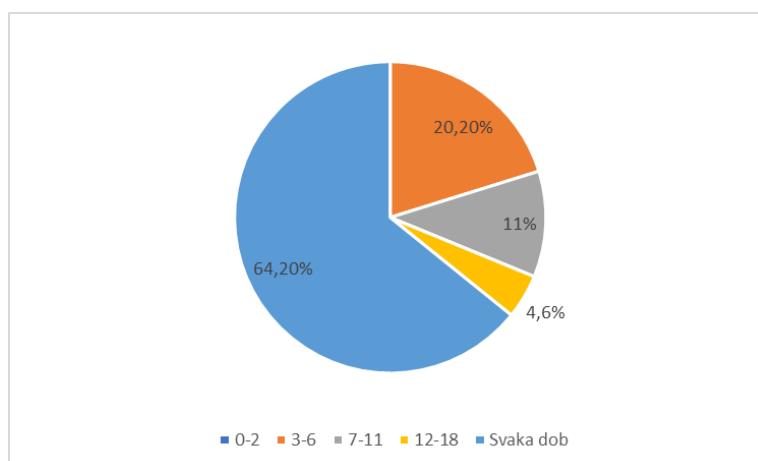
Grafikon 6. Pitanje „Jeste li se ikada susreli s djetetom čiji su roditelji razvedeni?“

Izvor: vlastita izrada autora

Grafikon 6. prikazuje odgovore ispitanika na pitanje jesu li se ikada susreli s djetetom čiji su roditelji razvedeni. Pogledaju li se podaci, može se uočiti da je 107 ispitanika (99,1%) odgovorilo potvrdno, dok je jedan ispitanik (0,9%) odgovorio da se nije susreo.

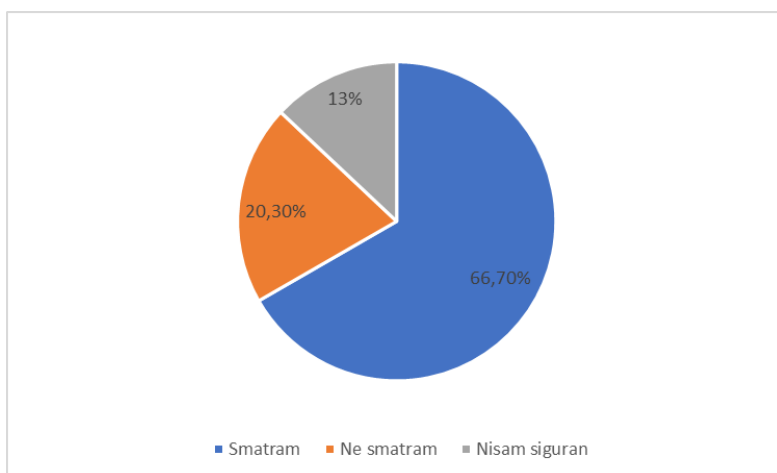
Grafikon 7. Pitanje „Što mislite koja je najosjetljivija dob djeteta za razvod roditelja?“

Izvor: vlastita izrada autora

Grafikon 7. prikazuje što ispitanici misle o tome koja je najosjetljivija dob djeteta za razvod roditelja. Pogledaju li se podaci, može se uočiti da najviše ispitanika, njih 70 (64,20%) misli da je svaka dob osjetljiva dob za razvod roditelja. 22 ispitanika (20,20%) smatra da je najosjetljivija dob između 3 i 6 godina, 12 ispitanika (11%) smatra da je najosjetljivija dob između 7 i 11 godina, 5 ispitanika (4,6%) smatra da je najosjetljivija između 12 i 18 godina, a nijedan ispitanik ne smatra da su najosjetljivije prve dvije godine života.

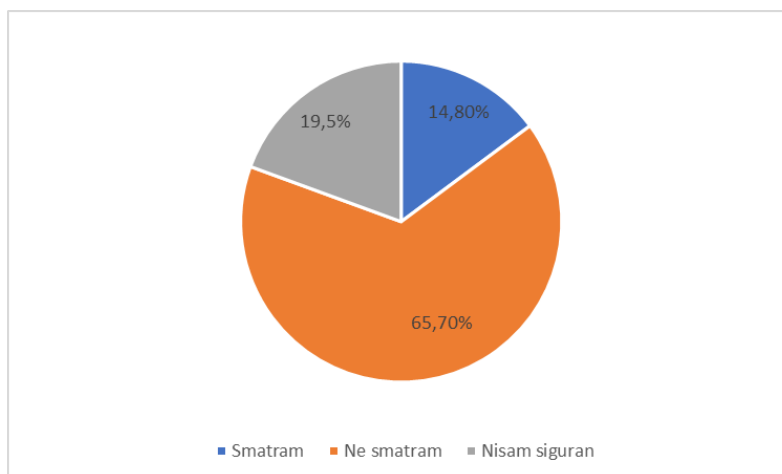
Grafikon 8. Pitanje „Smatrate li da razvod roditelja negativno utječe na dijete?“

Izvor: vlastita izrada autora

Grafikon 8. prikazuje mišljenje roditelja o tome utječe li razvod negativno na dijete. Pogledaju li se podaci, može se uočiti da 72 ispitanika (66,70%) smatra da razvod ima negativan utjecaj, 22 ispitanika (20,30%) smatra da razvod nema negativan utjecaj, dok 14 ispitanika (13%) nije sigurno utječe li negativno ili ne.

Grafikon 9. Pitanje „Smatrate li da razvod roditelja različito utječe na djecu ovisno o njihovom spolu?“

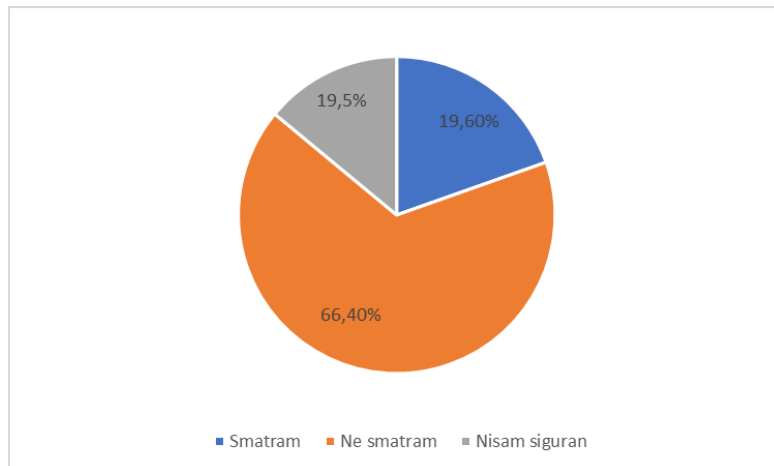

Izvor: vlastita izrada autora

Grafikon 9. prikazuje mišljenje ispitanika o tome ovisi li način na koji dijete reagira na razvod o njihovom spolu. Pogledaju li se podaci, može se uočiti da 71 ispitanik (65,70%) ne

smatra da spol utječe na način reagiranja djeteta na razvod, 16 ispitanik (14,80%) smatra da spol ima utjecaja, dok 21 ispitanik (19,5%) nije siguran.

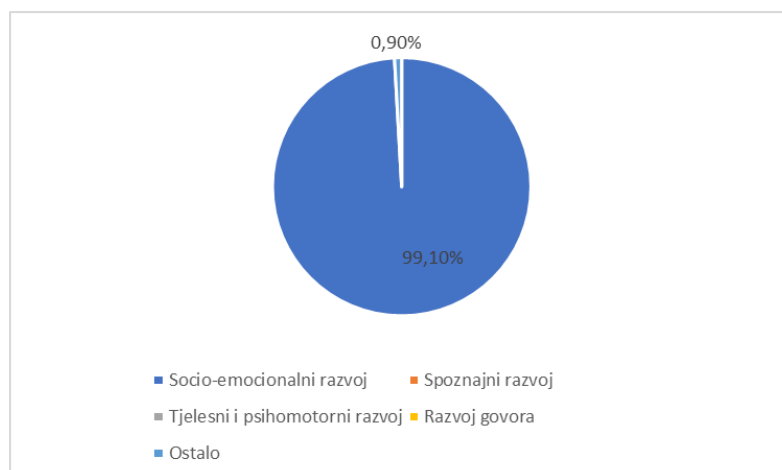
Grafikon 10. Pitanje „Smatrate li da razvod roditelja različito utječe na djecu ovisno o tome žive li na selu ili gradu?“

Izvor: vlastita izrada autora

Grafikon 10. prikazuje mišljenje ispitanika o tome ovisi li način na koji dijete reagira na razvod o tome živi li dijete na selu ili u gradu. Pogledaju li se podaci, može se uočiti da 71 ispitanik (66,40%) ne smatra da život na selu ili gradu ima utjecaja, 21 ispitanik (19,60%) smatra da ima utjecaja, dok preostalih 15 ispitanika (14%) nije sigurno.

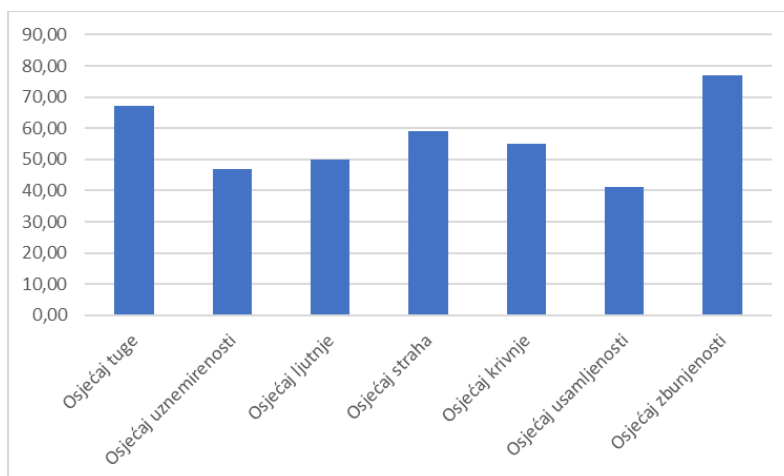
Grafikon 11. Pitanje „Što mislite na koji aspekt razvoja djece najviše utječe razvod roditelja?“

Izvor: vlastita izrada autora

Grafikon 11. prikazuje mišljenje ispitanika o tome na koji aspekt razvoja djece najviše utječe razvod roditelja. Pogledaju li se podaci, može se uočiti da su gotovo svi ispitanici, njih 107 (99,1%) odgovorili da razvod najviše utječe na socio-emocionalni razvoj, dok je jedan ispitanik (0,9%) odgovorio da razvod najviše utječe na neki drugi aspekt razvoja.

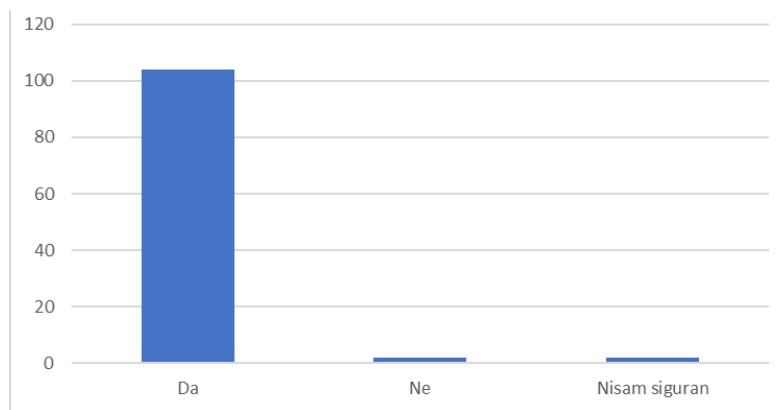
Grafikon 12. Pitanje „Što mislite koji se osjećaji javljaju kod djece nakon razvoda roditelja?“

Izvor: vlastita izrada autora

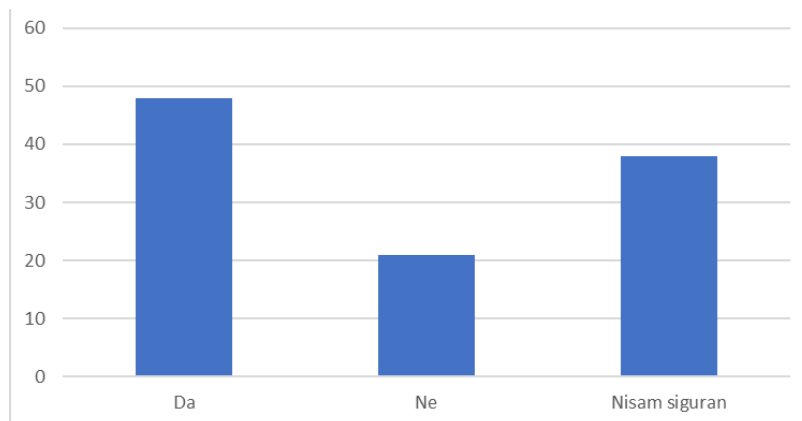
Grafikon 12. prikazuje mišljenje ispitanika o osjećajima koji se javljaju kod djece nakon razvoda roditelja, a svaki ispitanik mogao je odabrati više odgovora. Pogledaju li se podaci, može se uočiti da je najviše ispitanika, njih 77 odgovorilo da se pojavljuje osjećaj zbunjenosti, a najmanje, njih 41 je odgovorilo da se pojavljuje osjećaj usamljenosti. 67 ispitanika smatra da se javlja osjećaj tuge, 47 ispitanika smatra da se javlja osjećaj uznemirenosti, 50 ih smatra da se javlja osjećaj ljutnje, 59 ih smatra da se javlja osjećaj straha, a 55 ih smatra da se javlja osjećaj krivnje.

Grafikon 13. Dijete nakon razvoda roditelja (dijete pokazuje promjene u ponašanju)

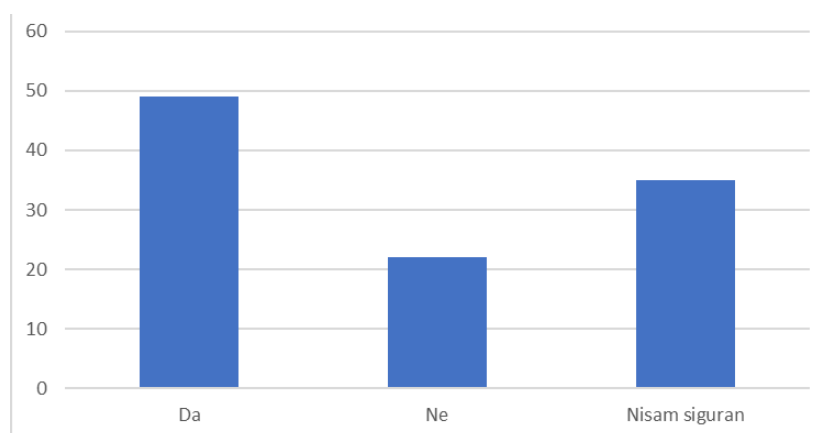
Izvor: vlastita izrada autora

Grafikon 14. Dijete nakon razvoda roditelja (dijete iskazuje agresivno ponašanje)

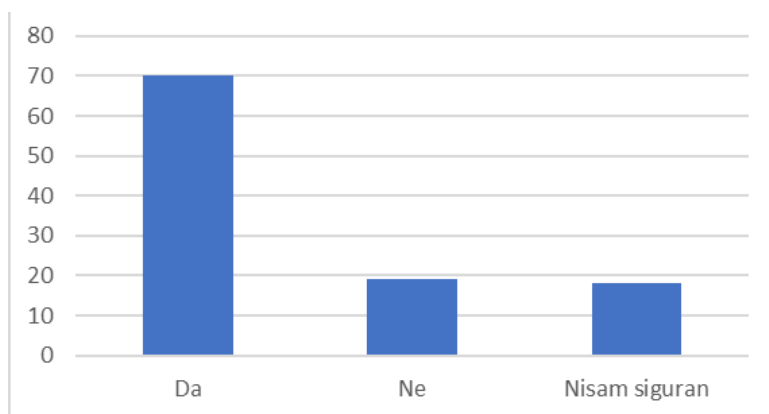
Izvor: vlastita izrada autora

Grafikon 15. Dijete nakon razvoda roditelja (dijete često ima ispade bijesa)

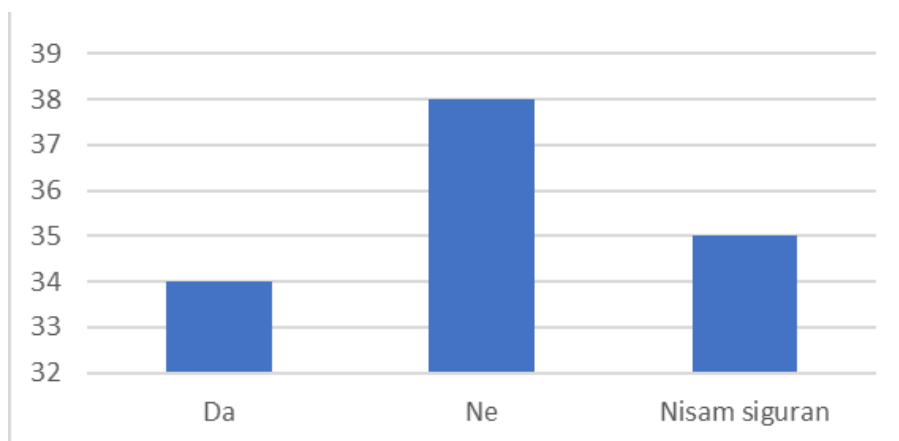
Izvor: vlastita izrada autora

Grafikon 16. Dijete nakon razvoda roditelja (dijete često plače)

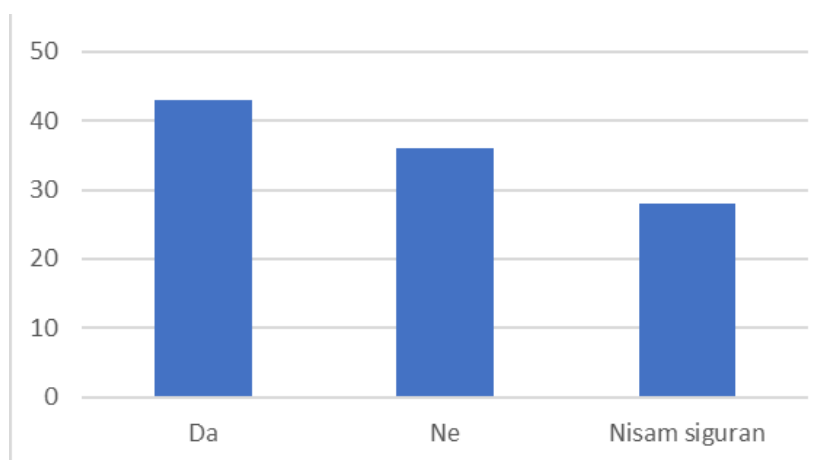
Izvor: vlastita izrada autora

Grafikon 17. Dijete nakon razvoda roditelja (dijete se ne želi igrati s drugom djecom)

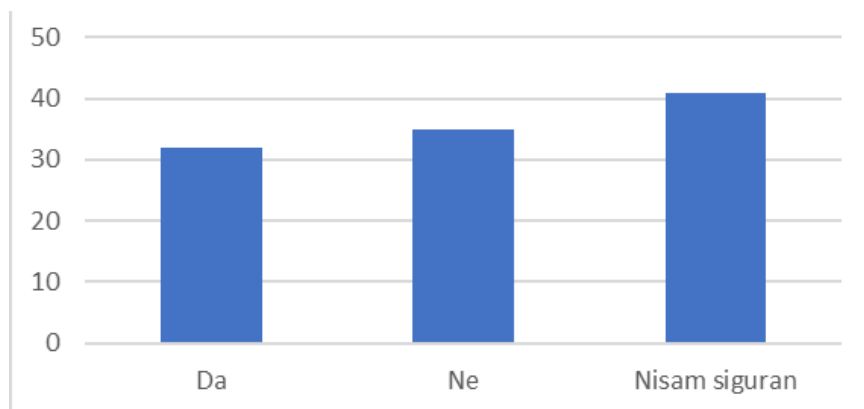
Izvor: vlastita izrada autora

Grafikon 18. Dijete nakon razvoda roditelja (dijete odbija komunikaciju)

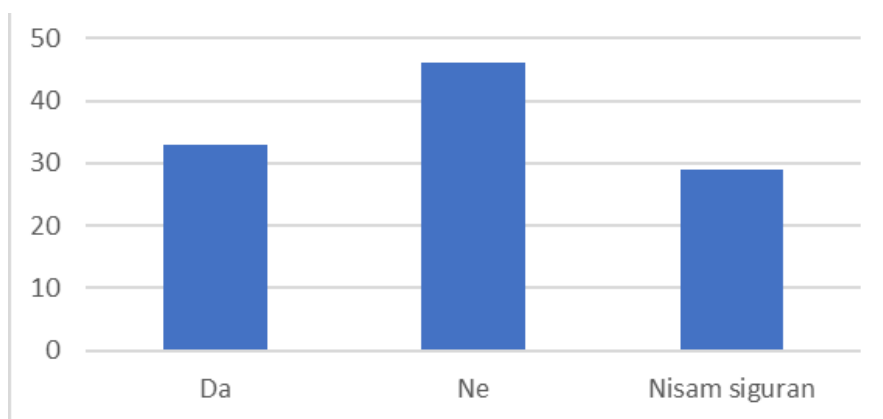
Izvor: vlastita izrada autora

Grafikon 19. Dijete nakon razvoda roditelja (dijete okrivljuje jednog od roditelja za razvod i ne želi ga vidjeti)

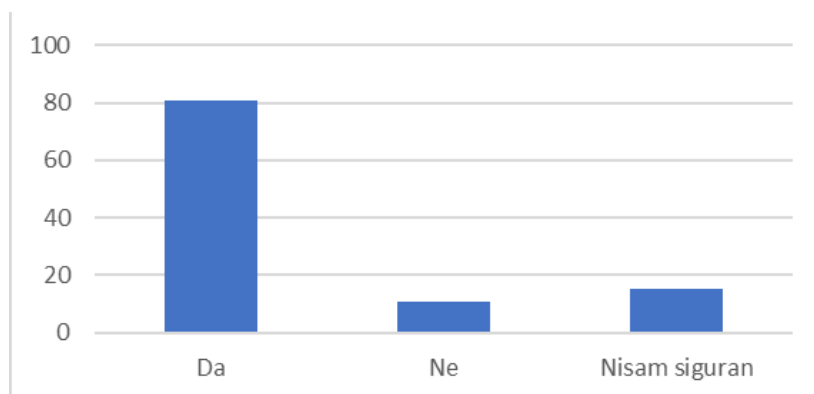
Izvor: vlastita izrada autora

Grafikon 20. Dijete nakon razvoda roditelja (dijete razgovara s drugima o razvodu roditelja)

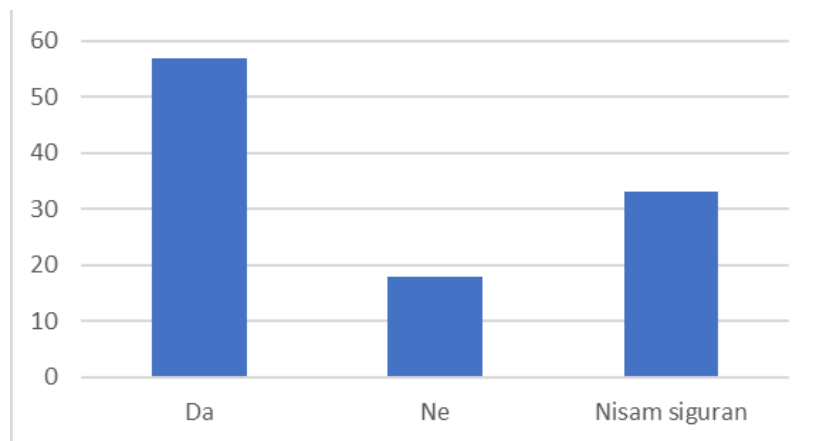
Izvor: vlastita izrada autora

Grafikon 21. Dijete nakon razvoda roditelja (dijete pokazuje manjak samopouzdanja)

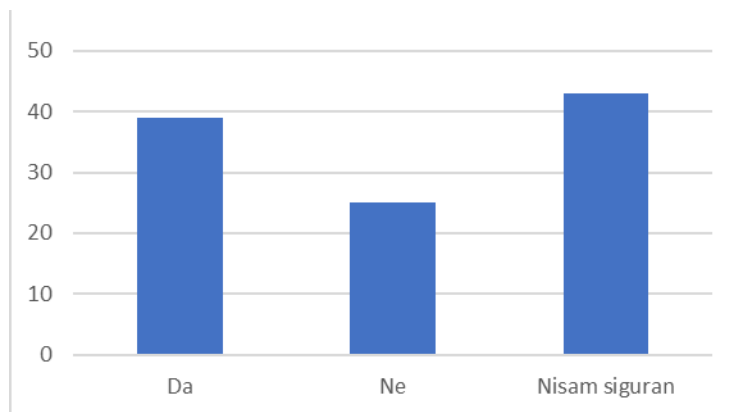
Izvor: vlastita izrada autora

Grafikon 22. Dijete nakon razvoda roditelja (dijete iskazuje depresivno ponašanje)

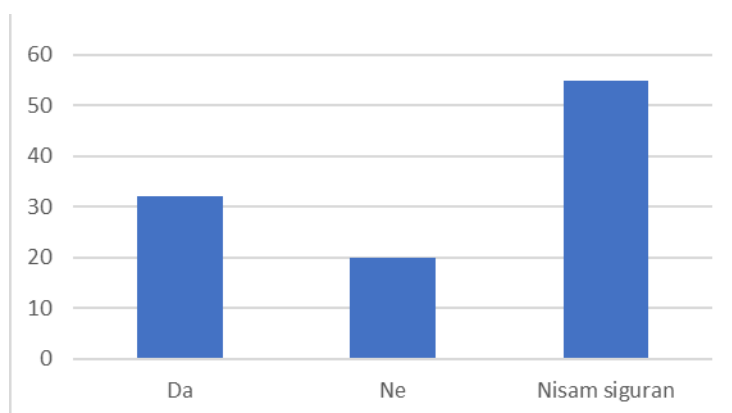
Izvor: vlastita izrada autora

Grafikon 23. Dijete nakon razvoda roditelja (dijete ne može spavati)

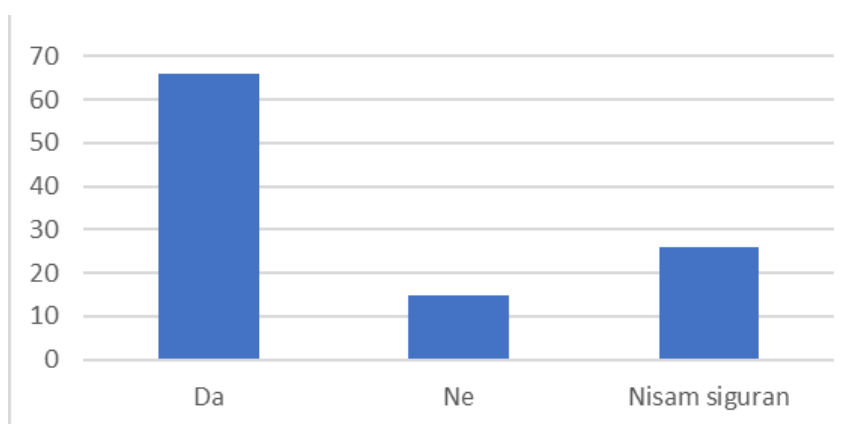
Izvor: vlastita izrada autora

Grafikon 24. Dijete nakon razvoda roditelja (dijete često ima noćne more)

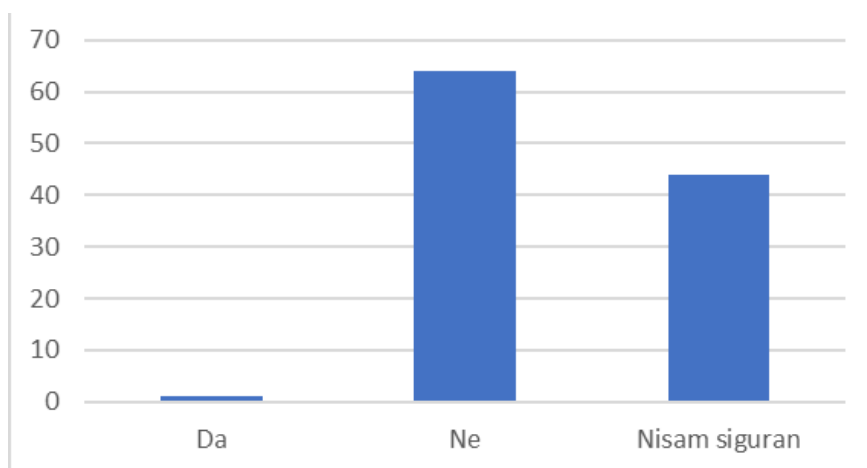
Izvor: vlastita izrada autora

Grafikon 25. Dijete nakon razvoda roditelja (dijete pokazuje znakove regresije u ponašanju)

Izvor: vlastita izrada autora

Grafikon 26. Dijete nakon razvoda roditelja (dijete živi u uvjetima siromaštva)

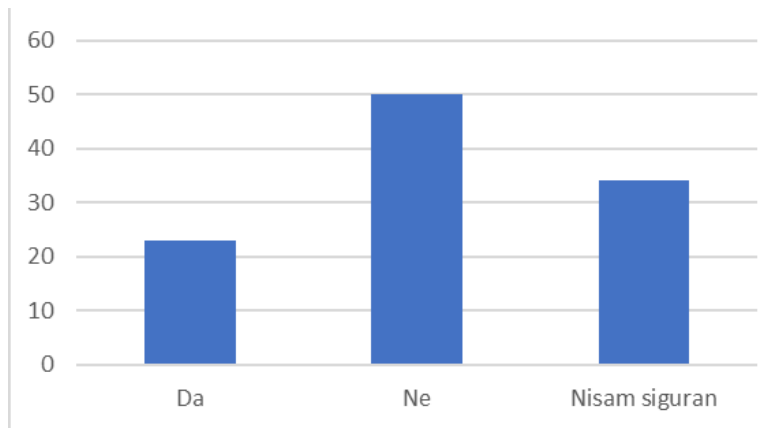

Izvor: vlastita izrada autora

Grafikoni 13.-26. prikazuju ponašanje djeteta nakon razvoda roditelja. Pogledaju li se podaci, može se uočiti da je 104 ispitanika (96,30%) odgovorilo da su vidljive promjene u ponašanju djeteta nakon razvoda roditelja. 48 ispitanika (44,45%) je odgovorilo da dijete iskazuje agresivno ponašanje, 49 njih (45,37%) je odgovorilo da dijete ima ispade bijesa, 70 njih (64,81%) je odgovorilo da dijete često plače, 34 njih (31,48%) je odgovorilo da se dijete ne želi igrati s drugom djecom, 43 njih (39,81%) je odgovorilo da dijete odbija komunikaciju, a 32 ispitanika (29,62%) je reklo da dijete okrivljuje jednog od roditelja za razvod i ne želi ga vidjeti. Iz podatka je također vidljivo da su 33 ispitanika (30,56%) odgovorila da dijete razgovara s drugima o razvodu roditelja, 81 ispitanik (75%) je odgovorio da dijete pokazuje manjak samopouzdanja nakon razvoda, 57 ispitanika (52,78%) je odgovorilo da dijete iskazuje depresivno ponašanje, 25 njih (23,15%) je odgovorilo da dijete ne može spavati, 32 (29,63%)

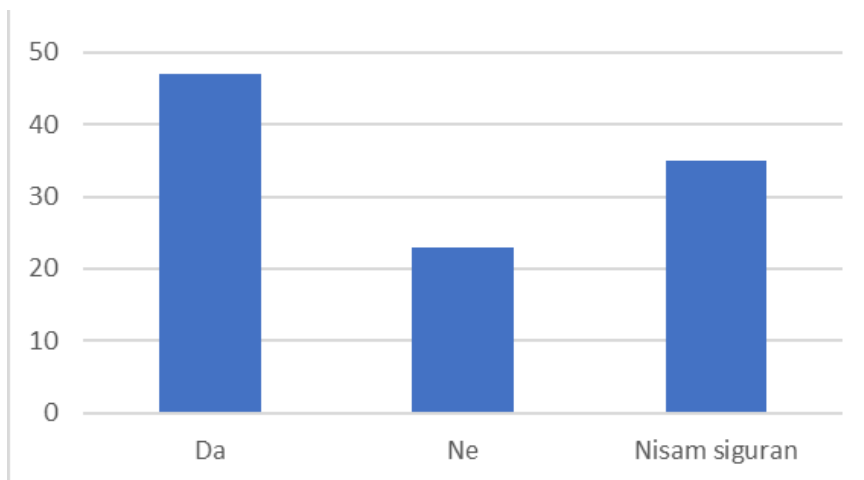
ih je reklo da dijete ima noćne more, 66 ispitanika (61,12%) je odgovorilo da dijete pokazuje znakove regresije u ponašanju (sisanje prsta, mokrenje u krevet), a samo jedan ispitanik (0,9%) je odgovorio da dijete živi u siromaštvu nakon razvoda roditelja.

Grafikon 27. Karakteristike roditelja (roditelji žive na selu)

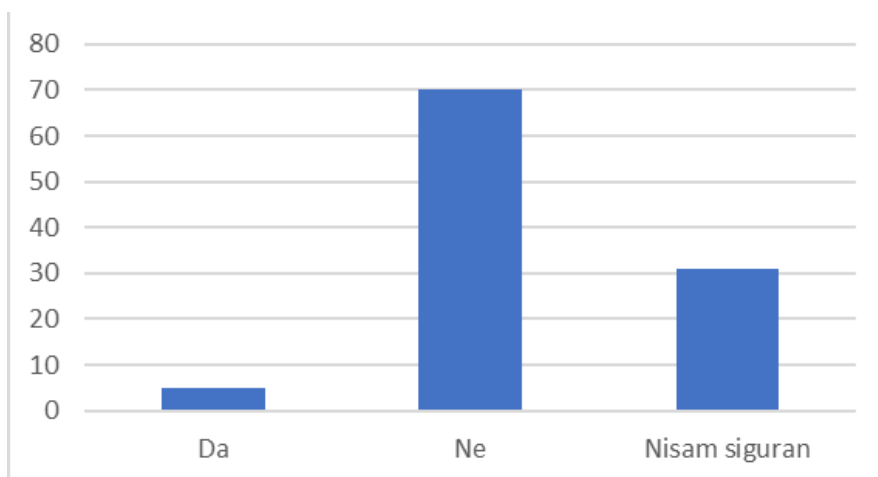
Izvor: vlastita izrada autora

Grafikon 28. Karakteristike roditelja (roditelji žive u gradu)

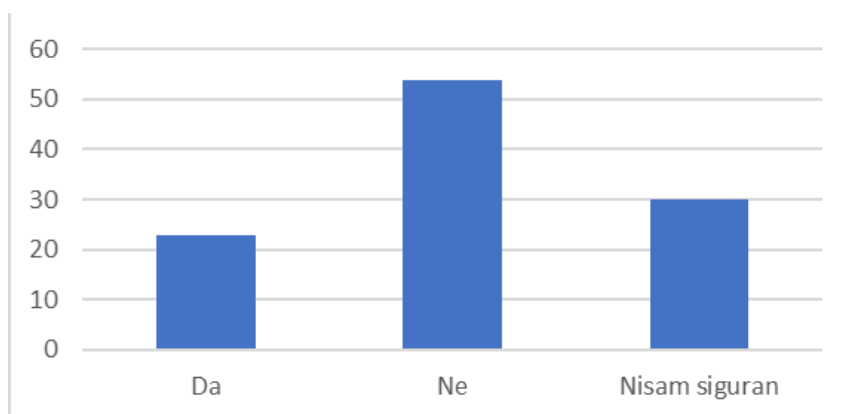
Izvor: vlastita izrada autora

Grafikon 29. Karakteristike roditelja (roditelji žive u uvjetima siromaštva)

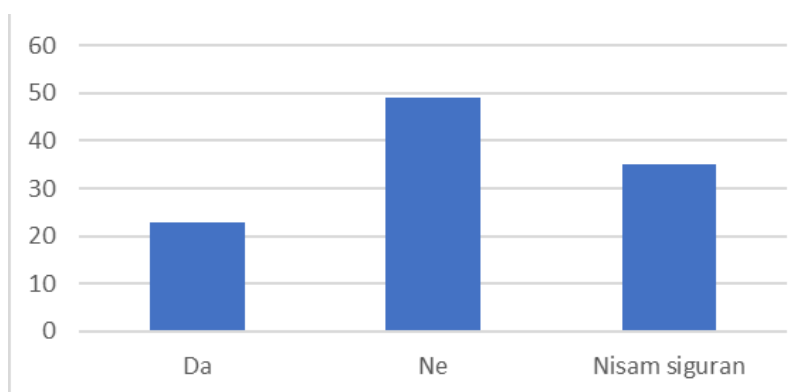
Izvor: vlastita izrada autora

Grafikon 30. Karakteristike roditelja (jedan ili oba roditelja su sklona iskazivanju nasilja)

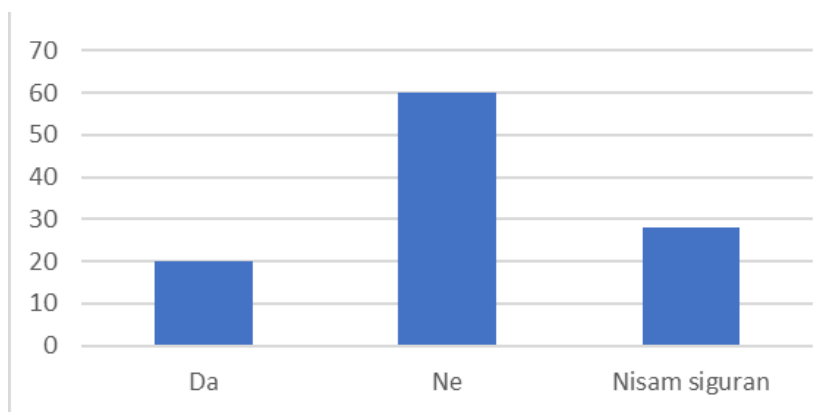
Izvor: vlastita izrada autora

Grafikon 31. Karakteristike roditelja (jedan ili oba roditelja su sklona konzumiranju alkohola ili droga)

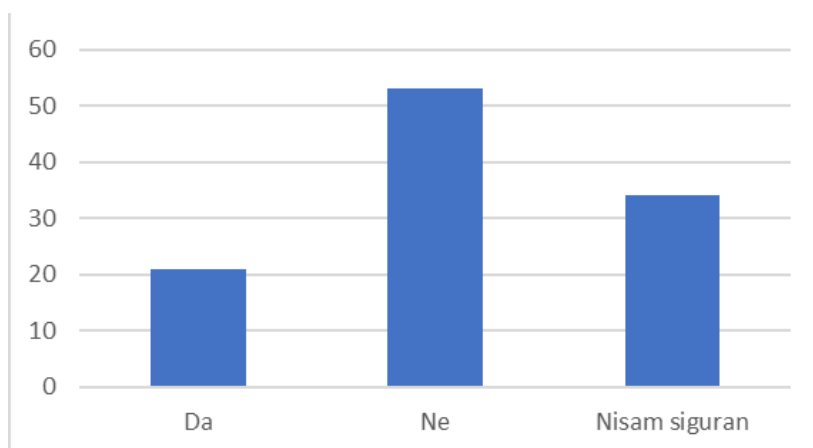
Izvor: vlastita izrada autora

Grafikon 32. Karakteristike roditelja (jedan ili oba roditelja imaju djecu iz prijašnjih veza)

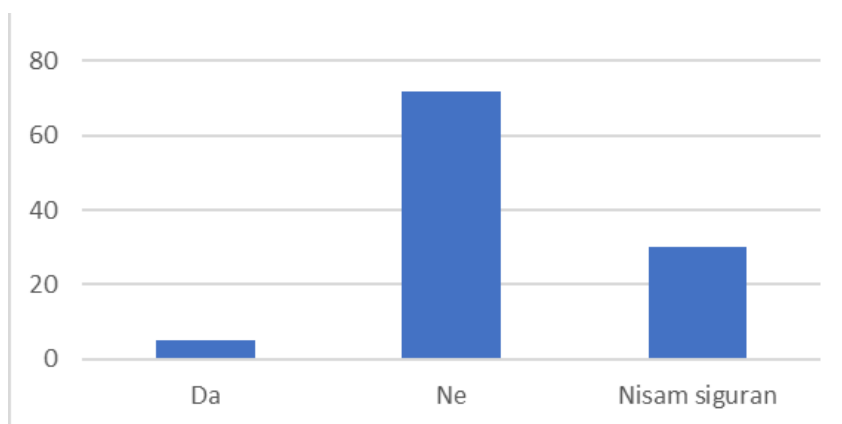
Izvor: vlastita izrada autora

Grafikon 33. Karakteristike roditelja (roditelji su visoko obrazovani)

Izvor: vlastita izrada autora

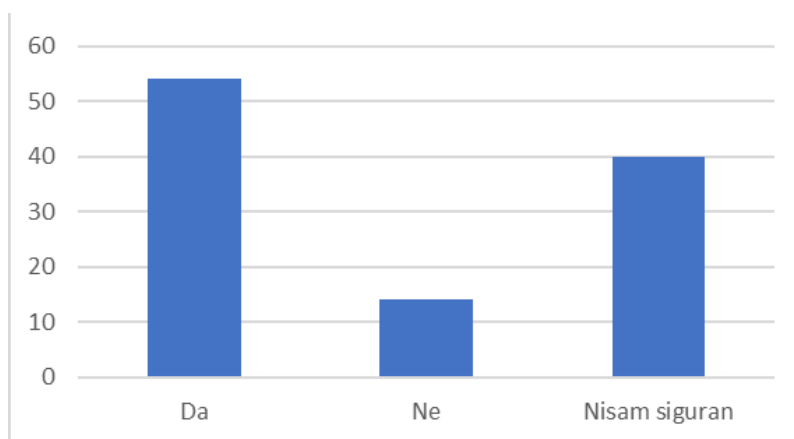
Grafikon 34. Karakteristike roditelja (roditelji nemaju završeno osnovnoškolsko obrazovanje)

Izvor: vlastita izrada autora

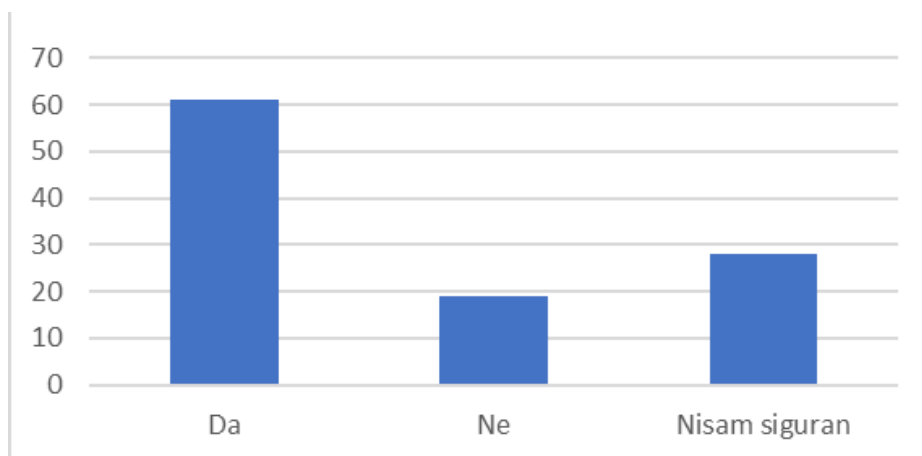
Grafikoni 27.-34. prikazuju karakteristike razvedenih roditelja. Pogledaju li se podaci može se uočiti da je 23 ispitanika (21,30%) reklo da roditelji žive na selu, a 47 ispitanika (43,52%) je reklo da roditelji žive u gradu. 70 ispitanika (64,81%) je odgovorilo da roditelji ne žive u uvjetima siromaštva, a 5 ispitanika (4,63%) je odgovorilo da roditelji žive u uvjetima siromaštva. 23 ispitanika (21,30%) je reklo da su jedan ili oba roditelja skloni iskazivanju nasilja, dok je 54 ispitanika (50%) reklo da nisu. 23 ispitanika (21,30%) je odgovorilo da su roditelji skloni konzumiranju alkohola ili droga, dok je 49 njih (45,37%) reklo da nisu. 20 ispitanika (18,52%) je odgovorilo da roditelji imaju djecu iz prijašnjih veza, dok je 60 njih (55,56%) reklo da nemaju. 21 ispitanik (19,44%) je odgovorio da su roditelji visoko obrazovani, a 5 ispitanika (4,63%) je odgovorilo da roditelji nemaju završeno osnovnoškolsko obrazovanje.

Grafikon 35. Odnos roditelja nakon razvoda (roditelji su se sporazumno razveli)

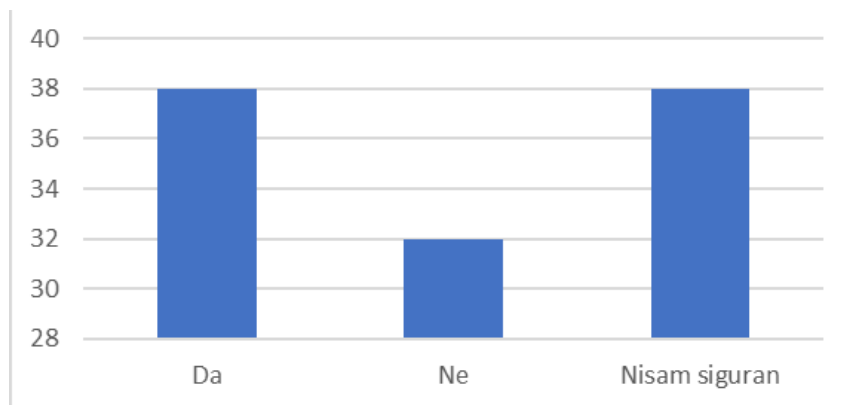
Izvor: vlastita izrada autora

Grafikon 36. Odnos roditelja nakon razvoda (roditelji zajedno sudjeluju u odgoju djeteta nakon razvoda)

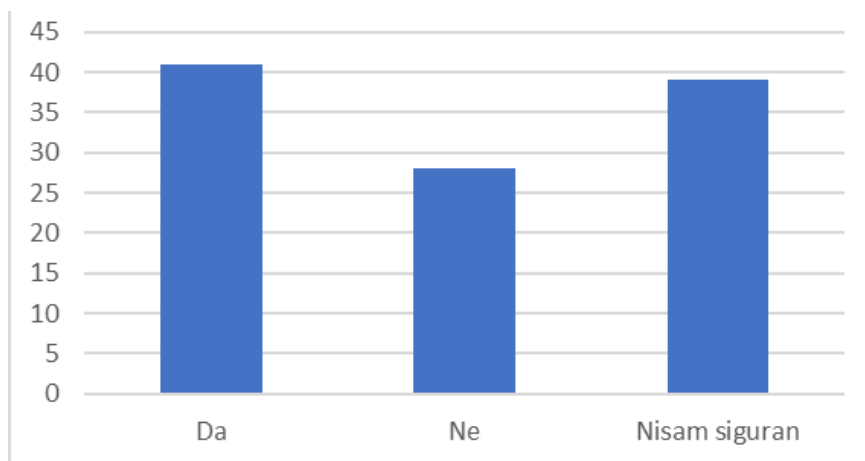
Izvor: vlastita izrada autora

Grafikon 37. Odnos roditelja nakon razvoda (roditelji nisu ostali u dobrim odnosima)

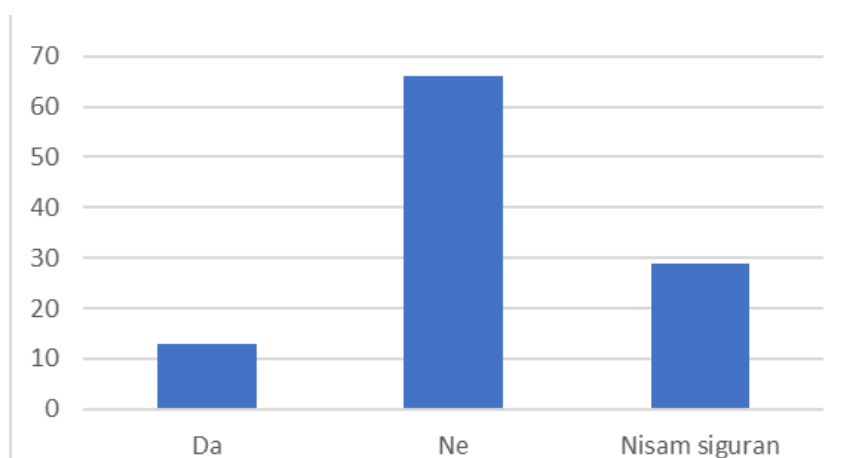
Izvor: vlastita izrada autora

Grafikon 38. Odnos roditelja nakon razvoda (roditelji često ulaze u sukob)

Izvor: vlastita izrada autora

Grafikon 39. Odnos roditelja nakon razvoda (roditelji ne brinu za svoje dijete)

Izvor: vlastita izrada autora

Grafikoni 35.-39. prikazuju kakav je odnos roditelja nakon što su se razveli. Pogledaju li se podaci, može se uočiti da je 54 ispitanika (50%) navelo da su se roditelji razveli sporazumno, a 14 (12,97%) ih je navelo da razvod nije bio sporazuman. 61 ispitanik (56,48%) je naveo da roditelji zajedno sudjeluju u odgoju djeteta nakon razvoda, a 19 (17,59%) ih je odgovorilo da ne sudjeluju u odgoju. 38 ispitanika (35,19%) je odgovorilo da roditelji nisu ostali u dobrim odnosima, a 32 (29,63%) ih je reklo da su ostali u dobrim odnosima. 41 ispitanik (37,96%) je odgovorio da roditelji često ulaze u sukob, a 28 njih (25,93%) je odgovorilo da ne ulaze u sukob. 13 ispitanika (12,04%) je odgovorilo da roditelji ne brinu za svoje dijete, dok ih je 66 (61,11%) odgovorilo da roditelji brinu za svoje dijete nakon razvoda.

Zadnje pitanje se odnosilo na iskustva odgojitelja u radu s djecom razvedenih roditelja. To je pitanje bilo neobavezno te je od ukupno 108 ispitanika, njih 49 (45,37%) napisalo svoje iskustvo. Neka od pozitivnih iskustava su navedena u Tablici 1., dok su negativna iskustva navedena u Tablici 2.

Tablica 1. Odgovori ispitanika „ Molim Vas, opišite svoje iskustvo s djetetom razvedenih roditelja.“ -*Pozitivna i neutralna iskustva odgojitelja u radu s djecom razvedenih roditelja*

Pozitivna i neutralna iskustva odgojitelja u radu s djecom razvedenih roditelja
<i>Djetetu smo kolegica i ja bile jedina podrška u prevladavanju obiteljskih poteškoća i jedine osobe kojima se otvorilo i pričalo o svojim osjećajima i doživljajima. I danas, kada je u školi već 3 god., javlja nam se u prolazu kako bi nas priupitao kako smo i ispričao svoje doživljaje iz škole</i>
<i>Često su različitog ponašanja. Neki otvoreno pričaju sa mnom kao odgojiteljem njihovog djeteta. Razlozi razvoda su različiti, kao i njihove strategije odgoja, ali srećom imam više pozitivnog iskustva u radu s djecom i roditeljima. Često traže i savjete kako dalje razgovarati s djetetom, što mu reći kad su potišteni zbog novonastale situacije. Djeca su otvorena i puno pričaju o situaciji u obitelji te kako se nose s time. Iz crteža se puno isčitavaju njihove brige i tražimo zajednički odgovore na njihova pitanja i strepnje.</i>
<i>Dugo vremena je trebalo da dođem do samog djeteta. Razgovorom, pričama, igrokazima uspjela sam saznati njegove osjećaje. Uz dosta plača, bijesa, ljutnje došli smo do dogovora i razgovora i načina rješavanja određenih prepreka.</i>
<i>U odgojnoj skupini imam više djece razvedenih roditelja. Ima roditelja koji su jako brižni, te i dalje zajedno i u dogovoru djeluju prema djetetu. Ali i onih koji su se rastali u težim</i>

uvjetima, gdje je bilo nasilja i gdje roditelji ne rade zajedno za dobrobit djeteta. A sve se to i pozitivno, a i negativno odražava na dijete.

Zadnje iskustvo-ovisno o komunikaciji među roditeljima (ukoliko su si dobri međusobno i dijete je mirno, kada su u svadi dijete pokazuje znakove regresije, uznemirenosti i agresije). Pa pokušaji pomirenja zbunjuju dijete, bolje funkcionira sa svakim zasebno nego kada su svi troje zajedno.

Dijete je prvih nekoliko mjeseci bilo zbunjeno, uplašeno i u strahu jer nije znalo što sve to znači. No roditelji su se potrudili oko djeteta te je kasnije dijete to prihvatilo i nastavilo sa životom.

Dijete je urednog razvoja, školuje se, ali je zbog popuštanja u odgoju otvorenije i možda više sklono izlascima, ali ipak zbog truda majke dobro odgojena i usmjeravana!

Nisam vidjela razliku u ponašanju naspram mojeg djeteta.

Iz osobnog iskustva, djeca su postala mirnija, sretnija, zdravija, otvorenija, ambicioznija, samopouzdanja, razboritija i hrabriji.

Dijete živi s majkom, iako roditelji nisu u baš dobrim odnosima dijete voli ići kod oca i majka pred djetetom o ocu nikad ružno ne priča. Dijete privlači pažnju na sebe glasnim pričanjem, često joj nešto ne odgovara što ju čini ljutom, često je nezadovoljna, a ne zna objasniti što želi.

Izvor: vlastita izrada autora

Tablica 2. Odgovori ispitanika „ Molim Vas, opišite svoje iskustvo s djetetom razvedenih roditelja.“ - *Negativna iskustva odgojitelja u radu s djecom razvedenih roditelja*

Negativna iskustva odgojitelja u radu s djecom razvedenih roditelja
<p><i>O djeci brine baka, tata ima skrbništvo, mama i tata potpuno su nezainteresirani i ne dovode djecu, mama povremeno dođe po njih, baka (tatina mama) sve obavlja. Mlađa djevojčica (3 godine) ima senzornih poteškoća, ali ne pokazuje neugodne emocije, štoviše, vrlo je ravnodušna i uvijek dobro raspoložena. Starija djevojčica (5 godina) usamljena je, igra se pretežno sama, povučena je.</i></p>
<p><i>Roditelji su u dogovoru oko svih aktivnosti s djecom. Dogovaraju se oko svih obaveza vezanih za djecu i naizgled dobro funkcioniraju. Dok jednog dana majka ne dolazi po djecu ranije nego inače, a za njom i otac u uobičajeno vrijeme. Ispostavlja se da odnos među rastavljenim roditeljima ne funkcionira, da je otac verbalni agresor nad majkom, a djeca posredno uključena u njihove konflikte. Majka uzima djecu i skriva se od oca želeći ih sve zaštititi.</i></p>
<p><i>Ponašanje djeteta razvedenih roditelja se promijenilo. Sklonije je agresivnom ponašanju, udara djecu, baca igračke na njih kao i na odgojitelje. Teško prihvaća posljedice svojeg ponašanja. U verbalnoj komunikaciji izbjegava kontakt očima te dolazi u verbalni sukob s drugom djecom i odgojiteljicama.</i></p>
<p><i>Teška komunikacija s djetetom, ali i s roditeljima, primijećeni su negativni obrasci ponašanja što nije bilo uobičajeno za dječaka, često mokri u krevet i ulazi u sukobe s vršnjacima.</i></p>
<p><i>Nažalost to je sve češće. Djeca postanu razdražljiva, ne komuniciraju, plaču, depresivni su, zbunjeni. Roditelji su isto zbunjeni u toj situaciji, ne znam koliko sebe daju djeci. Ljubav kupuju poklonima, a ne vremenom što je velika greška.</i></p>
<p><i>Dijete je izgubljeno, priča o svađama roditelja, ali je istovremeno povrijeđeno i ne zna kome da vjeruje.</i></p>
<p><i>Problematika manipulacije djetetom jednog roditelja i ocrnjivanje drugog roditelja što kod djeteta izaziva zbunjenost, loše emocije i ponašanja.</i></p>
<p><i>U mojoj vrtičkoj skupini bilo je dosta djece koja su prolazila kroz razvod roditelja u kratko vrijeme. Sva ta djeca su imala posljedice u socio-emocionalnom razvoju kao npr. agresivno ponašanje, hiperaktivnost ili drugi dan izrazitu povučenost, odbijanje kontakta s drugom djecom, plakanje i vrištanje, izmišljanje i laganje da privuku pažnju drugih odraslih, regresija u ponašanju i sl. U svim slučajevima s roditeljima se jako teško surađivalo i jako</i></p>

malo roditelja bi uopće reklo da prolaze kroz razvod nego bi saznali iz nekih drugih izvora. U jednom slučaju kad smo pričali s jednim od roditelja čak ih nije bilo briga što dijete prolazi kroz težak period nego bi dijete ostavljali u vrtiću od dežurstva do dežurstva. Moja iskustva su jako grozna a roditelji kao mala djeca ne žele čuti da su oni krivi za djetetove promjene u ponašanju nego to svaljuju na odgojitelje.

Dijete nesigurno, gubi samopouzdanje, često traži utjehu u odgojitelju.

Roditelji međusobno surađuju ali dijete čuje da i jedan i drugi pričaju protiv druge osobe. Dijete zbunjeno, jedan tjedan ne voli tatu, drugi tjedan ne voli mamu. Piški često u gaćice, tuče djecu...

Djeci svaka velika promjena izaziva osjećaj nesigurnosti i straha od nepoznatog, a pogotovo kad se dogodi da roditelji prestanu živjeti skupa i dijete se seli nekamo. Naporno, izazovno, frustrirajuće... Rijetki su roditelji koji zajedno rade na dobrobiti djeteta bez obzira na njihov status, Češće je da djeca biraju strane i onda su tužna, depresivna, ljuta, anksiozna ako se na pravovaljani način ne objasni da razvod među roditeljima ne umanjuje njihovu ljubav prema djetetu. U svakom slučaju, jako stresno i u zadnje vrijeme poražavajuće veliki broj razvoda i djece koja postaju ping pong loptice.

Djeca razvedenih roditelja pokazuju promjene u ponašanju, roditelji su često u tim situacijama usmjereni na sebe, a manje na dijete i njegove doživljaje novonastalih promjena.

Ima ih više...uglavnom traumatično je, a najviše se odražava na djetetovo emocionalno stanje. Rijetki su roditelji koji prevaziđu rivalstvo i optuživanje, jer nisu svjesni koliko time štete djetetu. Samo da spomenem jedan slučaj od prije 10 god.- djevojčica je bila jako nesigurna i plačljiva, stalno je tražila zaštitu i da je nosim na rukama...crtala je samo u jednoj boji-rozj. Ono što je interesantno jest da je njezina majka otišla od tadašnjeg muža zbog nasilništva, došla živjeti u rodno mjesto i preudala se i rodila brata spomenutoj djevojčici i žive u potpuno zdravoj atmosferi punoj ljubavi tako da bi se za ovaj slučaj moglo reći da je razvod bio izlazak iz trauma za dijete i majku.

Dijete je nakon razvoda ostalo kod majke koja se prestaje brinuti oko njega i to zbog toga jer je bila trudna sa novopečenim suprugom. Pri tome često ostavlja dijete kod susjeda da se igra, ne brine se je li dijete gladno i je li sve uredu. Ne kupuje mu odjeću jer se vidi da dijete nosi premalu odjeću. Vikendom je dijete kod oca koji dolazi iz inozemstva i svaki put kad se rastaje s ocem plače i govori mu da ga uzme sa sobom što je također jedan od znakova da dijete nije sretno i zadovoljno kod majke te da ga na neki način zapostavlja.

Moram napomenuti da se vidi da djetetu nedostaje odgoja jer u prvom razredu osnovne škole je trebalo svladati odlazak na wc, a često se dogodi da nuždu obavlja u gaće.

Dijete je urednog razvoja, školuje se, ali je zbog popuštanja u odgoju otvorenije i možda više sklono izlascima, ali ipak zbog truda majke dobro odgojena i usmjeravana!

Dijete je bilo jako tužno i zbunjeno nakon što su mu se roditelji razveli. Roditelji su se prepucavali oko brige o djetetu i skrbništvu. To nikako nije bilo dobro za dijete jer se dijete počelo zatvarati sve manje pričati sa drugom djecom i igrati se.. Radilo se o djetetu od četiri godine.

Dječak L (3) povučen je i teško se uključuje u igru s drugom djecom. Promatra postrance i uključuje se isključivo na poticaj odgojitelja. Ne pokazuje znakove agresivnosti i nema čestog plača. Za razliku od brata D (5) koji u svojoj vrtićkoj skupini pokazuje svakodnevno agresivno ponašanje prema djeci i otpor prema odgojiteljicama. Roditelji nisu u dobrim odnosima, no dječak iz moje skupine (L, 3g) ne spominje nikakve svađe niti govori protiv jednog od svojih roditelja. Oba roditelja voli i jednako se veseli dolasku mame kao i tate, dok se njegov brat (6g) ne veseli kad u vrtić po njega dolazi tata.

Dijete projicira svoje želje na igru, igra situacije s roditeljem koji mu nedostaje, glumi jednog ili oba roditelja, idealizira jednog roditelja...

Dijete često manipulira roditeljima, balansira između različitih odgojnih stilova i stavova roditelja, nepovjerljivo je prema odraslima i djeci oko sebe. Dijete je od prve god živ. bilo odvojeno od majke, koja nije zadovoljavala uvjete za skrbništvo, pa je dijete živjelo s ocem. Bez obzira na potpunu predanost oca, dijete je kroz cijelo djetinjstvo emocionalno zaokupljeno fikcijom majke koja mu nedostaje. Emocionalna nesigurnost i samoživost se kod djeteta zadržala do odrasle dobi, nepreuzimanje odgovornosti i inicijative, egocentričnost i nerealna očekivanja od okoline. Zaobilaženje problema i životnih poteškoća, tek u odrasloj dobi uviđa realnu sliku majke. (Osobno iskustvo)

Dijete je pokazivalo znakove regresije u ponašanju (mokrenje), bilo je povučeno, tražilo pažnju i sigurnost kod odgojitelja.

Dijete iskazuje agresivno ponašanje, udara djecu šakama, ne reagira na riječi odgojiteljice, spreman je udariti odgojiteljicu kada je jako ljut.

Izvor: vlastita izrada autora

4. RASPRAVA O TEMI

U ovom radu je provedena analiza utjecaja razvoda roditelja na ponašanje i razvoj djeteta. Nakon proučene literature i obrađenog teorijskog dijela, provedeno je ispitivanje putem anketnog upitnika kojim su se željeli utvrditi stavovi odgojitelja o utjecaju razvoda braka na djecu i njihova iskustva u radu s djecom razvedenih roditelja. Ispitivanje je provedeno online, a upitnik je bio namijenjen odgojiteljima predškolske djece. Neka od pitanja koja je sadržavao upitnik su: „Koja je najosjetljivija dob djeteta za razvod?“, „Smatrate li da razvod roditelja različito utječe na djecu ovisno o njihovom spolu?“, „Smatrate li da razvod roditelja različito utječe na djecu ovisno o tome žive li na selu ili gradu?“, „Što mislite na koji aspekt razvoja djece najviše utječe razvod roditelja?“, „Što mislite koji se osjećaji javljaju kod djece nakon razvoda roditelja?“ i druga pitanja vezana uz dijete nakon razvoda, karakteristike roditelja i odnos roditelja nakon razvoda. Zadnje pitanje u kojem su odgojitelji mogli navesti svoje iskustvo u radu s djecom razvedenih roditelja bilo je neobavezno.

Upitnik je ispunilo ukupno 108 odgojitelja, od kojih je 12 ispitanika (11,11%) ujedno navelo i da je roditelj predškolskog djeteta, a jedan ispitanik (0,92%) je naveo da je rastavljeni roditelj.

Podjela ispitanika prema spolu iznosi 106 ženskih ispitanika (98,1%) u odnosu naprema dva muška ispitanika (0,9%). Anketu je ispunilo 36 ispitanika (33,40%) u dobi od 20 do 30 godina, 13 ispitanika (12%) starijih od 50 godina, 33 ispitanika (29,60%) između 31 i 40 godina te 27 ispitanika (25%) u dobi od 41 do 50. Navedeni rezultati su pokazatelj veće odazvanosti pripadnica ženskog spola te odgojitelja u mlađoj i srednjoj odrasloj dobi.

Upitnik su ispunjavali odgojitelji s prebivalištem u Republici Hrvatskoj, najviše njih iz Varaždinske županije (25,9%), a najmanje iz Koprivničko-Križevačke (9,3%). Većina ispitanika ima završen preddiplomski ili diplomski studij, a 11 ispitanika (10,2 %) ima završeno samo srednju školu, dok onih sa samo osnovnoškolskim obrazovanjem ili završenim postdiplomskim studijem nije bilo.

Nakon što se početnim pitanjima željelo saznati neke osnovne informacije o ispitanicima, slijedila su pitanja kojima su se željeli otkriti različiti stavovi odgojitelja. Proučavajući literaturu (Bujišić, 2005) otkriveno je da razvod može imati loši utjecaj na dijete i ostaviti negativne posljedice na njemu, ali ne mora uvijek biti tako. Pitanjem „Smatrate li da razvod roditelja negativno utječe na dijete?“ željeli su se otkriti stavovi odgojitelja o tome te je otkriveno da

otprilike 66% ispitanika smatra da razvod negativno utječe na dijete, a 13% ispitanika ne smatra da razvod ima negativan utjecaj. Preostali ispitanici nisu sigurni utječe li razvod negativno ili ne.

Kroz literaturu (Bujišić, 2005) je otkriveno da predškolska djeca snažno doživljavaju razvod roditelja i često okrivljuju sebe i svoje ponašanje što negativno utječe na njihovo samopoštovanje. Pitanjem „Što mislite, koja je najosjetljivija dob djeteta za razvod roditelja?“ željelo se otkriti misle li odgojitelji da je predškolska dob najosjetljivije razdoblje za razvod roditelja ili je to ipak neka druga životna dob. Otkriveno je da većina ispitanika (64%) smatra da je svaka dob rizična za razvod roditelja, a 20% ispitanika smatra da je predškolska dob najosjetljivije razdoblje.

Jedan od problema provedenog ispitivanja bio je ispitati stavove odgojitelja o različitim utjecajima razvoda ovisno o karakteristikama djeteta (spol, dob, život na selu/gradu). U literaturi (Čudina- Obradović i Obradović, 2006) je navedeno da intenzitet reakcije djeteta može ovisiti o spolu i dobi djeteta. Većina ispitanika ne smatra da spol utječe na reakciju djeteta (65,7%), dok 14,8% ispitanika smatra da spol može utjecati na reakciju. Također, većina ispitanika (66,4%) ne smatra da život na selu ili gradu može imati utjecaj, dok 19,6% ispitanika smatra da bi to ipak moglo imati utjecaja. Navedeni rezultati su pokazatelj različitih stavova odgojitelja među kojima prevladavaju stavovi odgojitelja koji smatraju da karakteristike djeteta (spol, život na selu/gradu) nemaju utjecaj na reakcije djeteta na razvod roditelja.

Na pitanje „ Što mislite na koji aspekt razvoja djece najviše utječe razvod roditelja?“, čak 99,1% ispitanika je odgovorilo da razvod roditelja najviše utječe na socio-emocionalni razvoj djeteta, čime je pokazano da se stavovi odgojitelja o tome poklapaju s rezultatima prethodnih istraživanja prikazanih u literaturi.

U literaturi (Milanović i sur., 2014) je navedeno da se kod djeteta nakon razvoda roditelja pojavljuju različiti osjećaji kao što su osjećaj tuge, uznemirenosti, ljutnje, straha, krivnje, usamljenosti, zbunjenosti. Pitanjem „Što mislite koji se osjećaji javljaju kod djece nakon razvoda roditelja?“ željeli su se otkriti stavovi odgojitelja o osjećajima djeteta nakon razvoda roditelja. Na ovom pitanju su ispitanici mogli označiti više odgovora pa su odgovori bili vrlo raznoliki. Najviše ispitanika je odgovorilo da se pojavljuju osjećaj zbunjenosti (77 ispitanik,) i osjećaj tuge (67 ispitanik), ali je i za ostale osjećaje bilo puno odgovora što je pokazatelj da se javljaju svi navedeni osjećaji, ali u različitom intenzitetu.

U literaturi (Milanović i sur., 2014; Bujišić, 2005; Granić, 2022) su navedene promjene kroz koje dijete prolazi nakon razvoda. Neke od tih promjena su agresivno ili depresivno ponašanje, manjak samopouzdanja, česti ispadi bijesa, često plakanje, odbijanje komunikacije i igre s drugom djecom, noćne more i nemogućnost spavanja te znakovi regresije u ponašanju. Odgojitelji su upitnikom ispitani o njihovim stavovima vezanim uz ponašanje djeteta nakon razvoda roditelja. Gotovo svi ispitanici, njih 104 (96,30%) je odgovorilo da dijete pokazuje promjene u ponašanju nakon razvoda što upućuje na to da razvod u većini slučajeva dovodi do različitih promjena u ponašanju djeteta, ali ne mora nužno uzrokovati pojavu promjena u ponašanju. Odgovori odgojitelja su različiti, a stavovi o promjenama kod djeteta nakon razvoda se razlikuju od odgojitelja do odgojitelja. Najviše ispitanika je odgovorilo da je kod djeteta nakon razvoda vidljivo manjak samopouzdanja, agresivno ponašanje, često plakanje te znakovi regresije u ponašanju. Najmanje ispitanika je navelo da se pojavljuju noćne more jer vjerojatno nemaju informacije o tome pa su odgovorili s *Nisam siguran/na*. U zadnjem pitanju su ispitanici zamoljeni da napišu svoje iskustvo u radu s djecom razvedenih roditelja te se kroz njihove odgovore najbolje mogu uočiti promjene u ponašanju djeteta nakon razvoda. Jedan od odgovora ispitanika *„U mojoj vrtičkoj skupini bilo je dosta djece koja su prolazila kroz razvod roditelja u kratko vrijeme. Sva ta djeca su imala posljedice u socio-emocionalnom razvoju kao npr. agresivno ponašanje, hiperaktivnost ili drugi dan izrazitu povučenost, odbijanje kontakta s drugom djecom, plakanje i vrištanje, izmišljanje i laganje da privuku pažnju drugih odraslih, regresija u ponašanju i sl. U svim slučajevima s roditeljima se jako teško surađivalo i jako malo roditelja bi uopće reklo da prolaze kroz razvod nego bi saznali iz nekih drugih izvora. U jednom slučaju kad smo pričali s jednim od roditelja čak ih nije bilo briga što dijete prolazi kroz težak period nego bi dijete ostavljali u vrtiću od dežurstva do dežurstva. Moja iskustva su jako grozna, a roditelji kao mala djeca ne žele čuti da su oni krivi za djetetove promjene u ponašanju nago to svaljuju na odgojitelja.“* pokazuje kako se promjene u ponašanju djeteta brojne. Kod djeteta se pojavljuje agresivno ponašanje, izmjena hiperaktivnog i izrazito povučenog ponašanja, plakanje, vrištanje, izmišljanje i laganje te regresije u ponašanju. U odgovoru *„Djeca postanu razdražljiva, ne komuniciraju, plaču, depresivni su, zbunjeni“* je vidljivo odbijanje komunikacije, plakanje, depresivnost i osjećaj zbunjenosti. Odgovor *„Dječak L (3) povučen je i teško se uključuje u igru s drugom djecom. Promatra postrance i uključuje se isključivo na poticaj odgojitelja. Ne pokazuje znakove agresivnosti i nema čestog plača. Za razliku od brata D (5) koji u svojoj vrtičkoj skupini pokazuje svakodnevno agresivno ponašanje prema djeci i otpor prema odgojiteljicama“* pokazuje koliko su različite reakcije djeteta na razvod jer dok je jedno dijete izrazito povučeno i odbija igru s drugom djecom, njegov brat

iskazuje svakodnevno agresivno ponašanje. S druge strane postoje i slučajevi u kojima je razvod roditelja predstavljao olakšanje za dijete te je dijete bilo puno mirnije nakon razvoda. To je vidljivo u sljedećem odgovoru ispitanika „*Iz osobnog iskustva, djeca su postala mirnija, sretnija, zdravija, otvorenija, ambicioznija, samopouzdanija, razboritija i hrabrija*“. Iskustva odgojitelja su većinom negativna što pokazuje da razvod štetno djeluje na dijete i promjene do kojih dovodi nisu nimalo ugodne i teško je ponašanje djeteta vratiti u normalu. Ponekad je moguće da dijete podnese razvod roditelja pozitivno i bez većih promjena, što je rezultat odgovarajućih okolnosti u kojima se zbivao razvod te suradničkog i mirnog ponašanja roditelja nakon razvoda.

Treći problem ispitivanja bio je ispitati stavove odgojitelja o različitim utjecajima razvoda na djecu ovisno o karakteristikama roditelja. Odgojitelji su ispitani o karakteristikama razvedenih roditelja. Veći broj ispitanika je naveo da roditelji žive u gradu, imaju završeno srednjoškolsko obrazovanje i ne žive u uvjetima siromaštva. Svega 23 ispitanika (21,30%) je naveo da su roditelji skloni iskazivanju nasilja i konzumiranju alkohola ili droga, a 20 ispitanika (18,52%) je odgovorilo da roditelji imaju djecu iz prijašnjih veza. U odgovoru „*Moja iskustva su jako grozna, a roditelji kao mala djeca ne žele čuti da su oni krivi za djetetove promjene u ponašanju nego to svaljuju na odgojitelje.*“ vidljiv je stav odgojitelja da roditelji uvelike utječu na ponašanje djeteta i imaju najveću odgovornost za određeno ponašanje. Jedan od ispitanika je naveo svoje iskustvo u radu „*Ima roditelja koji su jako brižni, te i dalje zajedno i u dogovoru djeluju prema djetetu. Ali i onih koji su se rastali u težim uvjetima, gdje je bilo nasilja i gdje roditelji ne rade zajedno za dobrobit djeteta. A sve se to i pozitivno, a i negativno odražava na dijete*“ te je iz tog odgovora moguće očitati njegov stav o tome kako ponašanje i karakteristike roditelja utječu na to hoće li posljedice nakon razvoda za dijete biti pozitivne ili negativne.

Osim karakteristika roditelja, na ponašanje i razvoj djeteta nakon razvoda utječe i odnos razvedenih roditelja nakon razvoda. Veći dio ispitanika je naveo da su se roditelji sporazumno razveli i da zajedno sudjeluju u odgoju djece, a manji dio ispitanika je naveo da nisu ostali u dobrim odnosima i često ulaze u sukob. Svega 13 ispitanika (12,04%) je naveo da roditelji ne brinu za svoje dijete što je relativno pozitivna informacija jer pokazuje da ne briga za dijete nakon razvoda nije toliko česta. U odgovoru „*Roditelji su se prepucavali oko brige o djetetu i skrbništvu. To nikako nije bilo dobro za dijete jer se dijete počelo zatvarati sve manje pričati sa drugom djecom i igrati se*“ vidljivo je da svađe i neslaganja roditelja nakon razvoda negativno utječu na dijete. Stav jednog ispitanika vidljiv je u sljedećem odgovoru „*Rijetki su*

roditelji koji zajedno rade na dobrobiti djeteta bez obzira na njihov status, češće je da djeca biraju strane i onda su tužna, depresivna, ljuta, anksiozni ako se na pravovaljani način ne objasni da razvod među roditeljima ne umanjuje njihovu ljubav prema djetetu“. Njegov stav je da su rijetki roditelji koji zajedno surađuju kako bi osigurali dobrobit svojeg djeteta, a zbog lošeg odnosa roditelja, dijete pati te postaje tužno, depresivno, ljuto i anksiozno.

Proučavajući odgovore ispitanika na pitanja iz anketnog upitnika, vidljivo je kako su stavovi odgojitelja o utjecaju razvoda na ponašanje i razvoj djeteta vrlo različiti. Većina ispitanika ne smatra da karakteristike djeteta (spol, dob, život na selu/gradu) utječu na njegovo ponašanje nakon razvoda, ali karakteristike roditelja i njihov odnos nakon razvoda može utjecati na oblik reakcije djeteta nakon razvoda što je posebno vidljivo u odgovorima gdje su odgojitelji opisivali svoja iskustva u radu s djecom razvedenih roditelja.

5. ZAKLJUČAK

Muškarac i žena često prebrzo ulaze u bračnu zajednicu, prije nego što u potpunosti upoznaju svojeg partnera te nakon sklapanja braka shvaćaju da nisu jedno za drugog. Iz tog razloga, bračna zajednica sve češće završava razvodom pa je stopa razvoda u porastu. Razvod mijenja život pojedinaca koji se razvode, ali i život njihove okoline. Najveće posljedice ostavlja na djecu koja se moraju suočiti sa svim promjenama koje nosi razvod roditelja. Posljedice razvoda su uglavnom negativne za dijete, ali ponekad je razvod olakšanje za dijete te dovodi do pozitivnih promjena. Dijete se teško nosi s razvodom i osjećajima koji se javljaju kod njega nakon razvoda roditelja. Nakon razvoda roditelja dijete treba podršku i potporu svojih najbližih, među kojima važnu ulogu imaju upravo odgojitelji koji s njima provode puno vremena.

Provedeno je istraživanje čiji je glavni cilj bio utvrditi kako razvod roditelja utječe na ponašanje i razvoj djeteta. Prije provođenja istraživanja, postavljeni su glavni problemi istraživanja na koji su se željeli pronaći odgovori. U istraživanju je sudjelovalo 108 odgojitelja iz cijele Republike Hrvatske te je utvrđeno da odgojitelji imaju različite stavove o tome kako razvod utječe na dijete. Većinom dolazi do promjene ponašanja kod djeteta, iako ima i slučajeva u kojem razvod nije doveo do promjena. Odgojitelji smatraju da karakteristike djeteta utječu na to kako će dijete reagirati na razvod. Također, način na koji će razvod utjecati na dijete ovisi i o karakteristikama roditelja, načinu na koji su se razveli te njihovom odnosu nakon razvoda.

Razvod roditelja je stresan događaj za svako dijete, ali uz primjerenu pomoć i podršku nakon razvoda mogu se smanjiti negativne posljedice za njihov razvoj i ponašanje. Važno je na vrijeme prepoznati negativne učinke razvoda i pravovremeno pomoći djetetu da se nosi sa svime što ga muči.

6. LITERATURA

1. Aračić, P. (2015). Djeca iz rastavljenih brakova i obitelji: njihova opterećenja i njihovi brakovi i obitelji. *Crkva u svijetu* 50 (2), 237-251.
2. Buljan Flander, G., Zarevski P. (2010). *Moji se roditelji razvode*. Zagreb: Naklada 1000 primjeraka
3. Bujšić, G. (2005). *Dijete i kriza: priručnik za odgajatelje, učitelje i roditelje*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga
4. Centar za socijalnu skrb Zagreb. Razvod braka i psihosocijalne posljedice. https://www.czss-zagreb.hr/images/dokumenti/letci/razvod_braka_i_psihosocijalne_posljedice_-_drugi_dio_0.pdf. Pristupljeno: 12. veljače 2022.
5. Čudina-Obradović, M., Obradović, J.(2006). Psihologija braka i obitelji. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga
6. Granić, M. (2022). Rastava braka-utjecaj i posljedice rastave za partnere i djecu, <https://krenizdravo.dnevnik.hr/zdravlje/psihologija/rastava-braka-utjecaj-i-posljedice-rastave-za-partnere-i-djecu>. Pristupljeno: 12. veljače 2022.
7. Jukić Lušić, I. (2007). Vrtić kao izvor podrške djetetu tijekom razvoda roditelja. *Dijete, vrtić, obitelj* 13 (50), 5-9.
8. Laklija, M., Pećnik, N., Sarić, R.(2005). Zaštita najboljeg interesa djeteta u postupku razvoda braka roditelja. *Ljetopis socijalnog rada* 12 (1), 1-36.
9. Maretić, A. (2018). Utjecaj razvoda braka na djecu predškolske dobi. *Sveučilište u Zagrebu. Učiteljski fakultet*. Diplomski rad
10. Maleš, D. (2012). Obitelj i obiteljski odgoj u suvremenim uvjetima. *Dijete, vrtić, obitelj* 67, 13-15.
11. Maleš, D. (1995). Usporedba stavova roditelja iz potpunih obitelji i obitelji s jednim roditeljem prema poželjnosti osobina za dječake i djevojčice. *Društvena istraživanja Zagreb* 4(5), 517-538.
12. Matošević, J. (2020). Mentalno zdravlje djece razvedenih roditelja. *Sveučilište u Zagrebu. Filozofski fakultet. Časopis Psyche*, 58-69.
13. Milanović M. i sur. (2014). *Pomozimo im rasti-priručnik za partnerstvo odgojitelja i roditelja*. Zagreb: Naklada Golden marketing- Tehnička knjiga
14. Mudrinić, S. (2007). *Kako preživjeti razvod roditelja*. Zagreb:Naklada K. Krešimir

15. Štifter, A., Mihalj, M., Rajhvajn Bulat, L., Vuković, S. (2016). Razlozi razvoda braka kao odrednice sporazuma o roditeljskoj skrbi. *Ljetopis socijalnog rada* 23 (2), 275-297.

7. Izjava o izvornosti diplomskog rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istog nisam koristio drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)